

Ogródki przyszkolne w pracy z dzieckiem słabowidzącym i niewidomym

Agnieszka Wardzińska

wychowawca internatu, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci i Młodzieży Słabowidzącej w Lublinie

Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci i Młodzieży Słabowidzącej w Lublinie otaczają różne gatunki drzew i roślin tworzące efekt parku. Wraz z uczniami od wielu lat staramy się zagospodarować każdy nasłoneczniony skrawek terenu i wkomponować rośliny w istniejące trudne podłoże.

W roku 2008 założyliśmy nowy skalniak. Pozyskaną na ten cel ziemię (20 ton) wychowankowie ukształtowali według własnego pomysłu. Skalniak został wkomponowany między drzewa, a całość została opa-

likowana. Posadziliśmy na nim około 180 roślin wieloletnich i jednorocznych. Z przodu skalniaka w mini ogródku otoczonym kamieniami została umieszczona miniaturka wozu drabiniastego, charakterystycznego dla naszego regionu.

W wozie postawiliśmy pelargonie. Całość pięknie komponuje się z terenem Ośrodka i w widoczny sposób wzbogaca krajobraz. Uczniów, którzy pracowali przy zakładaniu ogrodu skalnego, cieszyły pochlebne komentarze okolicznych mieszkańców.

Główne wejście na teren Ośrodka jest dość zacienione. W związku z tym potrzebne były takie rośliny, których wymagania co do światła i podłoża są niewielkie. Nasz wybór padł na aksamitki, które zostały wyhodowane przez uczniów z samodzielnie zebranych nasion. Nasiona były wysiewane do skrzynek, następnie pikowane do małych doniczek i wysadzane w maju do podłoża. Alejki na naszym terenie zostały obsadzone przez wychowanków tawułami i czerwonymi berberysami. Dzieziniec został ukwiecony białymi i czerwonymi różami piennymi i drobnokwiatowymi. Przed głównym wejściem do budynku znajduje się drugi ogród skalny, o który dbają uczniowie z wychowawcami. Na początku były posadzone na nim tylko krzewy iglaste. Na bieżąco jednak wzbogacany był o okazy roślin wieloletnich głównie bylin oraz o rośliny jednoroczne: bratki, niecierpki, stokrotki i inne.

Na terenie naszej placówki rośliny mają słabe możliwości rozwoju w gruncie ze względu na dość duże zacienienie. Mamy bardzo dużo wiekowych drzew, które pochłaniają duże ilości wody, a to blokuje rozwój nowych roślin. Jednak i na to znalazła się rada. Na trawnikach postawione zostały gazony z czerwonymi i cyklamenowymi pelargoniami. Teraz wystarczyło już tylko je podlewać, aby pięknie kwitły. Nasz budynek posiada liczne balkony, które zostały ukwiecone pelargoniami, surfiniami wyhodowanymi przez dzieci i wychowawców. Dla naszych wychowanków była to odkrywczą lekcją botaniki, umożliwiającą obserwację sposobów rozmnażania roślin oraz ich rozwoju.

Obok wejścia do szkoły postawione zostały gazony z cyprysami. Wokół cyprysów wsadzono dzwonek karpacki, miniaturowe surfinie i trzmielinę. Całość robi niesamowite wrażenie bogactwa roślin i kolorów od różnych odcieni zieleni po wszystkie kolory tęczy. Jest to szczególnie ważne dla słabowidzących uczniów, których możliwości wzrokowe nie pozwalają na dostrzeganie małej różnorodności kolorystycznej. Taka tęcza barw, jaką mamy, pobudza nawet bardzo słaby wzrok.

Przy drugim wejściu do budynku została wybudowana ścieżka fakturowa służąca niewidomym do rozpoznawania różnic w podłożu, po którym się poruszają. Jest ona wykorzystywana podczas zajęć orientacji

w przestrzeni. Przy jej zakończeniu powstała różnobarwna kaskada roślin umieszczonych w betonowych gazonach. Na całym terenie Ośrodka wychowankowie posadzili wiele roślin kwitnących również w gruncie, głównie aksamitki i pelargonie.

Zagospodarowywanie naszego terenu zielonego przez uczniów ma dla nich ogromne znaczenie. Przede wszystkim dało szansę na wypróbowanie swoich sił. Wychowankowie ukierunkowani przez wychowawców stworzyli miejsca, które spełniają rolę dydaktyczną. Założone ogródki przyszkolne wykorzystywane są przez nauczycieli i wychowawców w ich codziennej pracy z uczniami. Ogródki służą do pogłębiania wiedzy o przyrodzie z zakresu botaniki i ekologii. Na żywych okazach uczniowie mogą doskonalić umiejętność obserwacji przyrody:

- obserwację budowy liści, kwiatów i łodyg,
- obserwację różnorodności form roślinnych.

Dzięki założonym ogródkom nasi wychowankowie kształtują umiejętność gromadzenia danych z obserwacji, ich analizy i wyciągania wniosków. Poznają sposoby zapylania roślin oraz sposoby ich rozmnażania. Kształtują umiejętność rozpoznawania roślin wiatropylnych i owadopylnych oraz umiejętność dostrzegania zjawisk w przyrodzie. Zagospodarowanie terenu zielonego ma

dla uczniów z dysfunkcją wzroku szczególne znaczenie. Założone ogródki i skalniaki pomagają pokonywać problemy związane z ich niepełnosprawnością, usprawniają inne zmysły niż wzrok. U niewidomych w procesie poznawania rzeczywistości następuje kompensacja głównie przez dotyk, a także łączenie dotyku ze słuchem, węchem i smakiem. Poprzez umożliwienie niewidomym bezpośrednich obserwacji polisensorycznych wzbogaca się ich spostrzeganie i wyobrażenie. Umożliwia to też uświadomienie związków przyczynowych, rozwija logiczne myślenie i wnioskowanie. Założone ogródki pozwalają również na urozmaicenie zajęć z zakresu orientacji przestrzennej zarówno dla uczniów niewidomych, jak i słabowidzących, pozwalają na doskonalenie samodzielności. Uczniowie uświadomili sobie, że ograniczenia związane ze wzrokiem nie są tak wielką przeszkodą w prowadzeniu prac w ogrodzie.

Kształtowanie terenu stało się radosnym trudem przekraczania bariery niepełnosprawności. Prace pielęgnacyjne na działce dają możliwość wiązania teorii z praktyką – bardzo ważną ze względu na trwałość zdobytej w ten sposób wiedzy. Mobilizując wychowanków do pracy, stosowano oczywiście zasadę stopniowania trudności i indywidualizacji, co przyniosło bardzo dobre efekty.

Założone ogródki i skalniaki zgłosiliśmy do konkursu ogłoszonego przez Kuratorium Oświaty w Lubli-

nie. Nasza placówka otrzymała tytuł „Szkoła Rozumnie Kształtująca Krajobraz”. Uczniowie pracujący pod moim kierunkiem otrzymali tytuł „Szkolny Architekt

Krajobrazu”. Wraz ze współpracującymi ze mną koleżankami otrzymałyśmy tytuł „Mistrz Architektury Krajobrazu”. Było to wspaniałe uwieńczenie naszej wspólnej pracy. Uczniowie poczuli emocjonalną więź z przyrodą i są gotowi do podejmowania dalszych działań w celu poprawy estetyki otoczenia. Zrozumieli, że dzięki własnym wysiłkom mogą ukształtować niewielki, ale jakże piękny fragment naszego terenu. Mamy nadzieję, że ogród będzie służył wielu pokoleniom uczniów.

Dzieci niewidome z niepełnosprawnością intelektualną a edukacja czytelnicza

Ewa Rybska

nauczyciel-wychowawca w internacie, Specjalny
Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci
Niewidomych i Słabowidzących w Radomiu

Człowiek jest zdolny do komunikowania się od samego początku życia. Do najwcześniejszych form porozumiewania się ze światem zewnętrzym i oddziaływania na ludzi należy m.in. krzyk, uśmiech, gesty oraz różne wokalizacje. Początkowo reakcje te odzwierciedlają jedynie stan emocjonalny przejawiającego je dziecka i nie są celowo kierowane do opiekuna, jednak konsekwentne reakcje zwrotne opiekuna sprawiają, że dziecko zaczyna zauważać związek między swoim zachowaniem i odpowiedzią na nie. W rezultacie niemowlę zaczyna posługiwać się niewerbalnymi sygnałami w sposób intencjonalny, stopniowo wzbogacając i doskonaląc repertuar zachowań i reakcji komunikacyjnych.

Pomimo, że ślepotą nie powoduje poważniejszych zaburzeń w uczeniu się mowy, to jednak dziecko niewidome wymaga określonej pracy nad jej kształtowaniem – obserwacje rozwoju dzieci niewidomych dowodzą, że z reguły zaczynają one mówić później, niż ich widzący rówieśnicy. Sytuacja taka może być spowodowana faktem, iż słyszany przez niemowlęta wypowiedziom pochodzącym od rodziców i innych domowników nie towarzyszą obrazy wzrokowe ruchów i układu ust podczas artykulacji, a więc nie mają one wzorców do naśladowania ani wzrokowej stymulacji do podejmowania czynności mówienia. Jeżeli jednak dziecko posiada prawidłowo ukształtowany narząd mowy i narząd słuchu, prawidłowo funkcjonującą korę mózgową, dobry ogólny stan zdrowia, wystarczający poziom inteligencji oraz sprzyjające czynniki środowiskowe, to ślepotą nie powinna stanowić istotnej przeszkody we właściwym rozwoju mowy – zarówno od strony dźwiękowej, jak symboliczej i gramatycznej. Choć czasami dziecko takie może wymagać dłuższego czasu do nauczenia się języka.

Trudnością może okazać się tworzenie przez dziecko symboli słownych, którym w normalnych warunkach odpowiadają wyobrażenia wzrokowe. Niewidome dzieci już w wieku przedszkolnym mają poważne problemy z nauką rozumienia i adekwatnego posługiwania się pojęciami niedostępnymi w codzien-

nym doświadczaniu. Określenia odnoszące się do oceny dystansu, wielkości czy stosunków przestrzennych, także nie zawsze są przez nie właściwie rozumiane. Dużą rolę kompensacyjną u dzieci niewidomych może odgrywać trening słuchowy, gdyż dzieci te szczególnie dokładnie różnicują bodźce słuchowe. Mówienie do niemowlęcia w trakcie czynności opiekuńczych, podczas zabawy, poruszania się w pomieszczeniu, stymuluje rozwój zdolności orientacji słuchowej w otoczeniu. Po-

znanie słuchowe zwykle jest łączone z poznaniem dotykowym, dzięki czemu dziecko „uczy się” przedmiotów i kształtuje właściwe pojęcia dotyczące otaczającej je rzeczywistości.

W specyficznej sytuacji znajdują się dzieci niewidome z upośledzeniem umysłowym. W ich przypadku, jeżeli niepełnosprawność ma charakter wrodzony lub powstała we wczesnym stadium rozwoju, proces poznawania otoczenia i orientacji w nim opiera się wyłącznie na bodźcach zmysłowych: słuchowych, dotykowych, węchowych, smakowych i kinestetycznych. U dzieci tych nie rozwijają się bowiem pojęcia abstrakcyjne ani myślenie symboliczne, a nauczanie dziecka

nawet najprostszych czynności wymaga ich wielokrotnego powtarzania.

W obliczu takich trudności rozwojowych powstaje pytanie o to, jakich metod pracy rewalidacyjnej lub wychowawczej użyć, aby efektywnie wspomagać dziecko niewidome z dodatkową niepełnosprawnością w procesie poznawania świata zewnętrznego oraz w komunikowaniu się z tym światem?

Wydaje się, że skuteczną metodą może być głośne, systematyczne czytanie dziecku. Zdaniem Zofii Sękowskiej: „Słowo mówione czy pisane kompensuje braki w poznaniu niewidomego dziecka, informu-

jąc o niedostępnych dla jego bezpośredniego poznania zjawiskach przyrody, stosunkach, sytuacjach oraz zmianach zachodzących w przestrzeni i czasie. Ze względu na to, że brak wzroku uniemożliwia naśladownictwo, słowo jest przewodnikiem w zachowaniu dziecka

wśród różnych sytuacji życiowych”. Właściwa organizacja sytuacji skłaniających dziecko do kontaktowania się z innymi osobami oraz sytuacji wyzwających przeżycia i umożliwiających zdobywanie wiedzy (np. sytuacji czytelniczych) może także w porę zapobiec powstaniu tzw. zaburzeń wtórnych ślepoty,

w tym między innymi redukcji potrzeby poznawczej, zaburzeniom mowy.

Cele i problemy badawcze

Celem przeprowadzonych badań było ustalenie, jaki wpływ na rozwój umiejętności komunikatywnych dzieci niewidomych z niepełnosprawnością intelektualną wywiera prowadzenie zajęć z zakresu edukacji czytelniczej. Pewne ukierunkowanie poszukiwań badawczych stanowiły następujące pytania:

1. Czy istnieje związek między głośnym czytaniem a rozwojem kompetencji komunikatywnych dzieci niewidomych z niepełnosprawnością intelektualną?
2. Jakie działania należy podjąć, aby uzyskać lepsze wyniki w zakresie wzrostu poziomu umiejętności komunikatywnych badanych dzieci?

W pracy badawczej zmiennymi niezależnymi były: uszkodzenie analizatora wzrokowego (ślepotą) oraz upośledzenie umysłowe badanych dzieci. Zmienne zależne stanowiły: poziom umiejętności komunikatywnych uczestników badania oraz sposób prowadzenia zajęć z zakresu edukacji czytelniczej. Za zmienne pośredniczące przyjęto napięcie emocjonalne oraz zmęczenie badanych osób.

W celu dokonania analizy wymienionych wyżej zmiennych, przy uwzględnieniu wymagań stawianych

hipotezom, w niniejszej pracy zostały przyjęte następujące hipotezy robocze:

1. Istnieje znacząca zależność między głośnym czytaniem dziecku niewidomemu z niepełnosprawnością intelektualną a rozwojem jego umiejętności komunikowania się z otoczeniem.

2. Systematyczność w prowadzeniu zajęć z zakresu edukacji czytelniczej jest ważnym czynnikiem warunkującym rozwój umiejętności komunikatywnych dzieci niewidomych z niepełnosprawnością intelektualną.

3. Lepsze wyniki w zakresie nabywania umiejętności komunikatywnych uzyskuje się, stosując metody słowne w połączeniu z metodami poglądowymi i / lub praktycznym działaniem.

Metody, techniki i narzędzia badawcze

W celu zweryfikowania postawionych hipotez roboczych wykorzystano obserwację uczestniczącą, metodę indywidualnych przypadków oraz „Arkusze funkcjonowania dziecka w internacie” w sferze „Komunikacja”.

„Arkusze funkcjonowania dziecka w internacie” jest narzędziem skonstruowanym w ramach Wewnątrzszkolnego Doskonalenia Nauczycieli Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych i Słabowidzących w Radomiu, wykorzystywanym

do oceny indywidualnych możliwości wychowanków w zakresie czterech ważnych umiejętności życiowych:

- obsługiwanie siebie,
- poruszania się i orientacji w przestrzeni,
- komunikacji oraz
- uspołecznienia.

Na wstępie „Arkusza...” zawarte są podstawowe informacje dotyczące sytuacji badawczej, tj. dane osobowe dziecka, data badania, imię i nazwisko osoby badającej oraz informacje o stanie zdrowia dziecka, ze szczególnym uwzględnieniem tych rodzajów dysfunkcji, które mogą mieć istotny wpływ na pracę rewalidacyjną. W dalszej części znajdują się tabele zawierające listę badanych umiejętności w poszczególnych sferach, ułożoną według wzrastającego stopnia trudności. Każda z tabel posiada rubrykę „uwagi”, w której wychowawca ma możliwość zanotowania dodatkowych informacji o wychowanku.

W sferze „Komunikacja” za kryterium oceny przyjęto częstotliwość występowania konkretnego zachowania według skali: „zawsze/tak”, „często”, „czasami”, „nigdy/nie”. Do ocenianych zachowań odnosi się 37 następujących stwierdzeń:

- reaguje na osobę;
- rozumie kilka słów;
- rozumie język potoczny;

- wokalizuje, gaworzy;
- naśladuje zasłyszane dźwięki;
- odwraca głowę w stronę dźwięku;
- wyraża swoje potrzeby niewerbalnie (płacz, mimika, gesty, dźwięki);
- wyraża swoje potrzeby słownie;
- reaguje na swoje imię;
- reaguje na proste polecenia (np. chodź, wstań);
- rozumie zakazy (nie, nie wolno);
- pytane, podaje swoje imię i nazwisko;
- pytane, podaje imiona swoich najbliższych;
- wykonuje głową ruch oznaczający „tak” i „nie”;
- wymawia pojedyncze słowa;
- wymawia wiele sensownych słów;
- stawia pytanie „dlaczego?”;
- umie wyrazić „nie wiem”;
- używa nazw najbliższych przedmiotów;
- poprawnie i logicznie buduje zdania;
- samo inicjuje rozmowę;
- reaguje na polecenia dwuczłonowe (np. zamknij drzwi i umyj ręce);
- mówi z odpowiednim natężeniem głosu (adekwatnie do sytuacji – cicho lub głośno);
- słucha prostych opowiadań;

- powtarza usłyszane opowiadanie;
- opowiada zwięźle o zdarzeniach z zachowaniem następstwa czasu;
- używa zaimków „ja”, „mi”, „mnie” zamiast swojego imienia;
- używa zaimków dzierżawczych „jego”, „mój”, „twój”, „wasz”, „ich”;
- posługuje się nazwami klas obiektów (np. kot, pies, kura, wróbel to są zwierzęta);
- mówi o swoich potrzebach i stanach emocjonalnych;
- mówi o swoim stanie zdrowia i dolegliwościach;
- określa swoje zainteresowania;
- dokonuje analizy, syntezy, porównań, wyciąga wnioski z sytuacji lub opowiadania;
- słucha wybranych audycji telewizyjnych lub radiowych ze zrozumieniem;
- wypowiada się pojedynczymi zdaniami;
- odtwarza teksty wierszy i piosenek;
- opowiada o swoich najbliższych (np. kim są rodzice, co robi rodzeństwo).

Wypełniając „Arkusz...” znakiem „X”, zaznacza się częstotliwość występowania danego zachowania specyficzną dla badanego dziecka. Badanie przepro-

wadza się dwukrotnie w ciągu roku, tj., w październiku i maju, co pozwala dostrzec nawet niewielkie zmiany w funkcjonowaniu wychowanków i wyciągnąć wnioski do dalszej pracy rewalidacyjno-wychowawczej. Zanotowanym w tabelach spostrzeżeniom nadaje się wartości procentowe według określonego wzoru, wyniki przenosi się do odpowiedniej tabeli, a następnie na ich podstawie sporządza wykres profilu osiągnięć dziecka w danym zakresie.

Zebrane i opracowane w ten sposób informacje (zarówno liczbowo, jak i graficznie) dają pewien obraz tempa uczenia się danej czynności przez dziecko oraz wskazują, które czynności należy doskonalić, a które zostały opanowane i w jakim stopniu.

Teren, organizacja i przebieg badań

Miejscem prowadzonych badań był internat Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych i Słabowidzących w Radomiu. Ośrodek jest placówką oświatową, która uczy, wychowuje oraz opiekuje się dziećmi niewidomymi i słabowidzącymi upośledzonymi umysłowo w stopniu umiarkowanym, znacznym i głębokim z dodatkowymi ograniczeniami, np.: autyzmem, zespołem Downa, mózgowym porażeniem dziecięcym, a także dziećmi głuchoniewidomymi.

Badaniami do niniejszej pracy zostały objęte dwie wychowanki SOSW przypisane do jednej grupy inter-nackiej, uczestniczące wcześniej (tzn. przed niniejszy-mi badaniami) jedynie okazjonalnie w czytelnictwie nie uzupełnianym o jakiekolwiek pomoce dydaktyczne. Pierwszy pomiar z wykorzystaniem fragmentu „Arku-sza...” dotyczącego sfery „Komunikacja” został wyko-nany przed rozpoczęciem realizacji „Programu własne-go edukacji czytelniczej ucznia niewidomego i słabo-widzącego z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym”, czyli na początku paź-dziernika 2006 roku. Następne badania wykonywane były w maju i październiku 2007 i 2008 roku oraz w kwietniu 2009 roku.

W trakcie roku szkolnego 2006/2007, 2007/2008 oraz 2008/2009 obydwie dziewczynki uczestniczyły w zajęciach prowadzonych według za-łożeń wspomnianego „Programu...”.

Głośne czytanie dzieciom było realizowane systema-tycznie jeden raz w tygodniu, przez około 20 minut, na każdym etapie przez tego samego wychowawcę. Czyta-nie wybranych lektur (wiersze J.Brzechwy i J.Tuwima, baśnie J.Ch. Andersena, książki dla dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym szkolnym) stanowiło odręb-ne zajęcia wychowawcze, przebiegające z wykorzysta-niem ustalonego schematu:

- ▶ zajęcie wygodnego miejsca w sali, zapowiedź czytania,
- ▶ przedstawienie imienia i nazwiska autora oraz tytułu książki, opowiadania, rozdziału lub wiersza,
- ▶ głośne odczytanie całości tekstu przez wychowawcę,
- ▶ przypomnienie imienia i nazwiska autora oraz tytułu lektury,
- ▶ ponowne odczytanie tekstu przez wychowawcę, ale krótkimi fragmentami, po których dzieci próbowały odpowiadać na pytania dotyczące przeczytanego tekstu,
- ▶ prezentacja rekwizytu (niedostępność ilustracji lub wprowadzanie nowych pojęć były kompensowane odpowiednio dobranymi rekwizytami – w zajęciach wykorzystywano zabawki lub nagrania dźwiękowe, artykuły spożywcze, przedmioty użytkowe, kostiumy teatralne. W razie konieczności, dla lepszego zrozumienia nowego słowa lub sytuacji wprowadzano dodatkowe słowne objaśnienia),
- ▶ głośne odczytanie całości tekstu przez wychowawcę z pomocą dzieci (w miarę możliwości stwarzanych przez czytany tekst, dzieci próbowały dokończyć rymujący się z poprzednim wers wiersza lub dokończyć adekwatnie zdanie).

Poza cotygodniowymi zajęciami czytelnictwymi wychowanki uczestniczyły także w głośnym czytaniu prowadzonym okazjonalnie, np. w trakcie zajęć rekreacyjnych, wieczornych lub rewalidacyjnych (czytanie było wówczas jednym z elementów zajęć plastycznych lub muzyczno-ruchowych).

W miarę możliwości dziewczynki mogły zapoznać się z daną lekturą także w innej interpretacji niż czytanie jej przez wychowawcę – w czasie zajęć wieczornych lub rekreacji czasami odtwarzano im słuchowiska lub bajki muzyczne opracowane na motywach wcześniej czytanych książek. Na ostatnim etapie badań – od stycznia do kwietnia 2009 roku – dziewczynki brały także udział w cyklicznych imprezach czytelnictwa pt. „Bajkowe niedziele”, odbywających się jeden raz w miesiącu w Teatrze Powszechnym im. Jana Kochanowskiego w Radomiu.

Charakterystyka badanych dzieci

Obydwie uczestniczące w badaniach dziewczynki są wychowankami SOSW dla Dzieci Niewidomych i Słabowidzących w Radomiu od września 2003 roku.

Monika urodziła się w 1995 roku w szóstym miesiącu ciąży. W skali Apgar otrzymała 3 punkty. W trakcie rozwoju dziewczynki stwierdzono u niej retinopatię

wcześniaczą obuoczną bez poczucia światła, małowglowie, niedobór masy i wysokości oraz upośledzenie umysłowe w stopniu umiarkowanym. Gdy dziecko w 2002 roku trafiło do Instytutu Matki i Dziecka w Warszawie z rozpoznaniem hipotrofii, stwierdzono u niego także, m.in. słaby rozwój mowy (pojedyncze słowa, czasem proste, krótkie zdania) oraz zaburzony rozwój emocjonalny (nastawienie lękowe w sytuacji stresowej, stereotypie rąk, autoagresja). Obserwacje dziewczynki po jej przybyciu do SOSW w Radomiu pozwoliły stwierdzić u Moniki następujące kompetencje w zakresie komunikacji i uspołecznienia:

- ▶ mówi wyraźnie całymi zdaniami;
- ▶ wyraża się adekwatnie do sytuacji, ale tylko, gdy jest pytana;
- ▶ samodzielnie wypowiada się przeważnie w napadach złości (używa wulgaryzmów);
- ▶ czasami monologuje, ale natychmiast milknie, gdy ktoś zakłóci jej wypowiedź;
- ▶ jest zbuntowana i przekorna (protestuje przeciw każdemu poleceniu lub propozycji dorosłego, ale jednocześnie nie chce wykonać tego, co sama proponuje, jeśli dorosły się na to zgadza);
- ▶ bardzo często bywa agresywna (drapie, gryzie, kopie, ciągnie za włosy) i autoagresywna (cią-

gnie się za włosy, kopie się piętą jednej nogi w piszczel drugiej, drapie się po rękach lub nogach, rozrywa na sobie ubranie).

Trzy lata pracy z Moniką z wykorzystaniem różnych metod i rodzajów zajęć (Program Aktywności Knillów, Metoda Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne, zajęcia plastyczne, muzyczno-ruchowe, ogólnorozwojowe, ruchowe na basenie oraz integracyjne) sprawiły, że dziewczynka wyciszyła się – dużo rzadziej miewała napady złości, coraz chętniej odpowiadała na pytania, nie peszyło jej, gdy ktoś słuchał jej monologów lub śpiewanych przez nią piosenek.

Dorotka urodziła się w 1994 roku w siódmym miesiącu ciąży. Tuż po porodzie otrzymała 3 punkty w skali Apgar. Jest dzieckiem niewidomym, ze zdiagnozowaną retinopatią wcześniaczą obu oczu i zachowanym poczuciem światła oraz upośledzeniem umysłowym w stopniu znacznym. Jej rozwój ogólny przebiegał z dużym opóźnieniem – Dorotka zaczęła siadać po pierwszym roku życia, a chodzić po ukończeniu drugiego roku życia. Była pampersowana do skończenia trzech lat, a do około siódmego roku życia nie mówiła. Zanim trafiła do SOSW

w Radomiu, w roku szkolnym 2002/2003 realizowała program nauczania indywidualnego oraz przebywała na trzymiesięcznych obserwacjach i konsultacjach w Laskach. Obserwacja dziewczynki pod kątem kompetencji komunikacyjnych i społecznych po jej przybyciu do radomskiej placówki wykazała, że Dorotka:

- ▶ przejawia zaburzenia mowy w postaci echolalii,
- ▶ komunikuje się tylko przy użyciu trzech, czterech wyraźnych słów,
- ▶ reaguje na polecenia „chodź tutaj”, „daj”, „nie/nie wolno”, „siadaj”, „wstań”,
- ▶ bawi się, klaszcząc w dłonie,
- ▶ zwraca na siebie uwagę, hałasując.

Przez trzy pierwsze lata pobytu w SOSW dla Dzieci Niewidomych i Słabowidzących dziewczynka uczęszczała na takie same zajęcia jak jej koleżanka z grupy – Monika. Po tym okresie edukacji i rewalidacji Dorotki stwierdza się, że dziecko wykonuje większość prostych poleceń, reaguje na muzykę, potrafi odpowiedzieć krótkim zdaniem na pytanie, słucha prostych i krótkich opowiadań, próbuje powtarzać proste dźwięki, potrafi się przywitać i pożegnać odpowiednimi zwrotami, ale z podpowiedzią pierwszej sylaby właściwego słowa.

Dyskusja wyników

Po przeprowadzeniu szczegółowej analizy odpowiedzi zanotowanych w „Arkuszu funkcjonowania dziecka w internacie” – sfera „Komunikacja”, odnoszących się do postępów w zachowaniu obydwu dziewczynek poddanych badaniom, sporządzone zostały profile ich osiągnięć w wymienionej sferze:

Tabela 1. Liczbowy i procentowy rozkład natężenia częstotliwości występowania określonego zachowania podczas pierwszego i ostatniego badania postępów Moniki i Dorotki.

Oznaczenia w nagłówku tabeli: x – ilość poprawnie wykonanych zadań na danym poziomie, y – ilość wszystkich zadań w zakresie danej sfery.

Sfera Częstotliwość występowania zachowania	KOMUNIKACJA							
	MONIKA				DOROTKA			
	X.2006 r.		IV.2009 r.		X.2006 r.		IV.2009 r.	
	x/y	%	x/y	%	x/y	%	x/y	%
zawsze/tak	18/37	48,6	28/37	76,0	14/37	37,8	19/37	51,0
często	3/37	8,1	8/37	22,0	5/37	13,5	6/37	16,0
czasem	9/37	24,3	1/37	3,0	6/37	16,2	5/37	14,0
nigdy/nie	7/37	18,9	0/37	0,0	12/37	32,4	7/37	19,0

Jak wynika z danych zamieszczonych w Tabeli 1., u Moniki – w okresie jej uczestniczenia w zajęciach z zakresu edukacji czytelniczej – nastąpił istotny rozwój umiejętności komunikatywnych. Niemal do zera spadła ilość odpowiedzi „nigdy/nie” i „czasem”, których udzielenie oznaczało, że dziewczynka nie podejmuje określonej w pytaniu aktywności (nie potrafi lub nie chce) lub jeśli ją podejmuje, robi to zbyt rzadko (może nawet przypadkowo).

Prawie trzykrotnie zwiększyła się natomiast ilość odpowiedzi „często”. Fakt ten może świadczyć o tym, że dziecko nabiera pewności siebie i swoich możliwości i manifestuje to w większej niż do tej pory częstotliwości wysyłania i odbierania komunikatów.

Z kolei wzrost liczby odpowiedzi „zawsze/tak” prawie o połowę może sugerować wzrost samodzielności Moniki w podejmowaniu i podtrzymywaniu porozumienia z rozmówcą.

Szczegółowa analiza tabel „Arkusza...” wykazała korzystne zmiany w następujących zachowaniach prezentowanych przez Monikę: „rozumie zakazy”, „pytana podaje swoje imię i nazwisko”, „pytana podaje imiona swoich najbliższych”, „wykonuje głową ruch oznaczający *tak* i *nie*”, „stawia pytanie *dłaczego?*”, „umie wyrazić *nie wiem*”, „sama inicjuje rozmowę”, „mówi z odpowiednim natężeniem głosu”, „powtarza usłyszane opowiadanie”, „słucha wybranych audycji

telewizyjnych lub radiowych ze zrozumieniem”, „opowiada o swoich najbliższych”, „opowiada zwięźle o zdarzeniach z zachowaniem następstwa czasu”, „używa zaimków *ja, mi, mnie* zamiast swojego imienia”, „używa zaimków dzierżawczych *jego, mój, twój, wasz, ich*”, „posługuje się nazwami klas obiektów”, „mówi o swoich potrzebach i stanach emocjonalnych”, „mówi o swoim stanie zdrowia i dolegliwościach”, „określa swoje zainteresowania”, „dokonuje analizy, syntezy, porównań, wyciąga wnioski z sytuacji lub opowiadania”.

Po przeprowadzeniu analizy odpowiedzi zaznaczonych w „Arkuszu...” w odniesieniu do rozwoju umiejętności komunikatywnych Dorotki również uważa się postęp, choć przebiega on mniej dynamicznie niż u jej koleżanki z grupy.

U Dorotki widoczny jest wyraźny spadek (prawie o połowę) ilości tych zachowań, których występowanie na początku badań było zanegowane poprzez stwierdzenie „nigdy/nie”.

Niemal na tym samym poziomie w porównaniu z wyjściową sytuacją badawczą pozostaje ilość zachowań komunikatywnych obecnie występujących u dziewczynki „czasem” bądź „często”.

O jedną trzecią zwiększyła się natomiast częstotliwość zachowań ocenianych stwierdzeniem „zawsze/tak”.

Można więc uznać, że Dorotka „przełamała się” i coraz częściej zaczyna podejmować próby nadawania i właściwego odbierania kierowanych do niej komunikatów.

Korzystne zmiany występowania określonych zachowań u Dorotki odnoszą się do następujących stwierdzeń: „odwraca głowę w stronę dźwięku”, „wyraża swoje potrzeby niewerbalnie”, „wyraża swoje potrzeby słownie”, „pytana, podaje swoje imię i nazwisko”, „pytana, podaje imiona swoich najbliższych”, „poprawnie i logicznie buduje zdania”, „sama inicjuje rozmowę”, „mówi z odpowiednim natężeniem głosu”, „wypowiada się pojedynczymi zdaniami”, „odtwarza teksty wierszy i piosenek”, „używa zaimków *ja, mi, mnie* zamiast swojego imienia”, „używa zaimków dzierżawczych *jego, mój, twój, wasz, ich*”, „mówi o swoich potrzebach i stanach emocjonalnych”, „mówi o swoim stanie zdrowia dolegliwościach”, „określa swoje zainteresowania”.

WNIOSKI I UWAGI KOŃCOWE

Na podstawie zaprezentowanych powyżej wyników badań można pokusić się o stwierdzenie, iż edukacja czytelnicza to interesująca i efektywna forma rekreacji i nauki, a książka to doskonały przyjaciel, drogowskaz,

źródło wiedzy i przyjemnych doznań nie tylko dla zdrowego, ale także dla niepełnosprawnego dziecka. Co prawda, rezultaty uzyskane przez obydwie dziewczynki wyraźnie różnią się między sobą, ale należy wziąć pod uwagę kilka istotnych czynników: różnicę ich wieku, sytuacji rodzinnej, doświadczeń edukacyjnych przed przybyciem do radomskiego Ośrodka i przede wszystkim – różne możliwości poznawcze wynikające ze stopnia posiadanej niepełnosprawności intelektualnej. Mimo tego, przedstawione w pracy wyniki badań zdają się potwierdzać słuszność przyjętych na wstępie hipotez, a podkreślenia wymaga jedynie fakt, iż systematyczność w prowadzeniu zajęć powinna być rozumiana nie tylko w odniesieniu do konkretnego terminu (np. dnia tygodnia), ale także w odniesieniu do sposobu prowadzenia jednostki zajęć – powtarzalny schemat zajęć pozytywnie wpływa na samopoczucie i funkcjonowanie dzieci z intelektualną niepełnosprawnością.

Realizując edukację czytelniczą z dzieckiem niepełnosprawnym, należy również pamiętać o tym, że chodzi w niej nie tyle o kolejną przeczytaną książkę, co o wspólnie spędzony czas, możliwość zadawania pytań, tłumaczenia i rozmowy oraz budowanie więzi i wzajemnego zaufania dziecka i dorosłego.

UWAGA: imiona badanych dziewczynek zostały zmienione.

Literatura wykorzystana do przeprowadzenia badań i napisania artykułu:

1. „Arkusz funkcjonowania dziecka w internacie” – praca zbiorowa (narzędzie diagnostyczne do użytku wewnętrznego w SOSW dla Dzieci Niewidomych i Słabowidzących w Radomiu).
2. Majewski T.: *Psychologia niewidomych i niedowidzących*, PWN, Warszawa 1983.
3. Rybska E., Sobolewska A.: *Program własny edukacji czytelniczej ucznia niewidomego i słabowidzącego upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym*, „Nauczycielski Biuletyn Metodyczny” 2007, nr 1.
4. Sękowska Z.: *Kształcenie dzieci niewidomych*, PWN, Warszawa 1974.

Redakcja: pomysł przeprowadzenia tego rodzaju badań jest interesujący. Ciekawa jest również konstrukcja Arkusza Funkcjonowania Dziecka w Internacie. Wyniki byłyby jednak bardziej przekonujące, gdyby badaniom poddano, np. czworo dzieci o mniej więcej jednakowym początkowym poziomie rozwoju i następnie dwoje z nich poddano edukacji czytelniczej, a pozostała dwójka nie byłaby w ten sposób edukowana. Takie podejście, jeżeli wyniki różniłyby się między sobą, świadczyłoby, że różnice wynikają ze sposobu postępowania z dziećmi a nie, np. z dorastania.

Niewidomi i słabowidzący na stoku narciarskim

Lucyna Bobula-Krzemień

hipoterapeuta,
Ośrodek Szkolno-Wychowawczy
dla Dzieci Niewidomych w Krakowie

O d dawna marzyłam o zorganizowaniu dla moich podopiecznych prawdziwego kuligu gdzieś w górach. Zimy były często bezśnieżne. Nawet jak warunki pogodowe dopisywały, to albo były ferie, albo nie było autobusu....

Wierzyłam, że pewnego dnia zrealizuję te pragnienia.

W Żabnicy koło Węgierskiej Górki znajduje się pensjonat agroturystyczny o nazwie „Alaska”. Jest to Ośrodek Górskiej Turystyki Jeździeckiej afiliowany przy PTTK. Ośrodek ten jest prowadzony przez dwóch braci Jana i Zdzisława, z których jeden jest instruktorem narciarskim, a drugi przodownikiem GTJ II stopnia.

To właśnie dzięki nim wycieczka doszła do skutku. W programie był kulig, jazda na nartach, ognisko

i przejażdżki konne. Przygotowanie takiej imprezy było nie lada wyzwaniem dla organizatorów. W ramach przygotowań do wycieczki na prośbę organizatorów podałam wzrost i numer obuwia wychowanków, tych, którzy mieli uczestniczyć w tej wycieczce.

Janek zorganizował dla wszystkich naszych podopiecznych narty i buty narciarskie. Mało tego, na osobistą jego prośbę właściciel stoku narciarskiego znajdującego się w najbliższej okolicy, specjalnie dla nas, wczesnym rankiem w dniu naszego przyjazdu przygotował stok przy pomocy ratraka.

Rankiem po śniadaniu i dokładnym sprawdzeniu ubiorów uczestników naszej wyprawy, wyruszyliśmy szkolnym bussem na spotkanie z górą. Wśród wycieczkowiczów były też osoby, które w górach nigdy dotąd nie były. Wszyscy z niecierpliwością oczekiwali celu naszej podróży.

Po przyjeździe do Żabnicy i po przywitaniu się z gospodarzami, najpierw ku ogromnemu zdziwieniu naszej młodzieży, zajęliśmy się przymierzaniem przygotowanych butów narciarskich. Mimo że wcześniej podawali mi swoje dane (wzrost i rozmiar butów), zupełnie nie spodziewali się czekającej na nich w górach dodatkowej atrakcji.

Wreszcie przyszedł od dawna wyczekiwany moment – kulig. Na stok pojechaliśmy kuligiem. Pogoda

była przepiękna, świeciło słońce, niebo było błękitne, śnieg dookoła potyskiwał w promieniach słonecznych. Drzewa i krzewy otulone białym puchem i skrzące się w słońcu, roztaczały iście bajkową aurę.

Na polanie blisko wyciągu narciarskiego czekał na nas pozostały sprzęt narciarski. Po przyjeździe na miejsce i starannym dopasowaniu sprzętu, nasza młodzież (zarówno słabowidzący, jak i niewidomi) uczyła się jeździć na nartach.

Każdy niewidomy był pod indywidualną opieką instruktora narciarstwa.

I tym razem okazało się, że przy właściwym podejściu, odpowiedniej organizacji, starannie dobranej i przygotowanej kadrze, wbrew twierdzeniom niedowiarzków, można ludziom całkowicie pozbawionym zmysłu wzroku, umożliwić przeżycie takiego doświadczenia, jakim jest, na przykład, wydawałoby się absolutnie niedostępna dla nich, jazda na nartach.

Po dwóch godzinach, gdy wszyscy uczestnicy zaczęli okazywać zmęczenie (jazda na nartach jest szczególnie wyczerpująca dla niedoświadczonych i stawiających pierwsze kroki w tej dziedzinie), wróciliśmy kuligiem na Żabnicę.

Na miejscu w pensjonacie czekał na nas przepyszny, obfity obiad, a po obiedzie ognisko z tradycyjnym pieczeniem kielbasek.

W tym samym czasie odbywały się też indywidualne przejażdżki konne na koniach prowadzonych przez doświadczonych i odpowiednio przeszkolonych przodowników GTJ.

Gdy dzień chylił się ku końcowi, a godzina powrotu do Krakowa, do Ośrodka – słowem do rzeczywistości, zbliżała się nieuchronnie, wszyscy, choć bardzo zmęczeni, marzyli o przedłużeniu tego niezwykłego dnia.

Wspomniana przeze mnie wycieczka nie była imprezą łatwą do zorganizowania. Potrzebny był sztab wielu osób chętnych do współpracy, do poświęcenia swojego wolnego czasu (urlopu), by dzieciom tak dotkniętym przez los, umożliwić doznanie wrażeń, dla nich niezwykłych.

Mimo iż od tamtego dnia minęły już dwa lata – nasi podopieczni ciągle pytają się, czy jeszcze kiedyś zorganizuję taką wycieczkę.

Niestety czas płynie, a ostatnie dwie zimy były praktycznie rzecz biorąc zupełnie bezśnieżne, więc mimo naszych chęci i starań, do dnia dzisiejszego nie udało nam się powtórzyć tamtej, tak udanej i wspaniałej imprezy.

Podręczniki dla dzieci niewidomych i słabowidzących

Bogusława Radzka

pracownik Centrum Rehabilitacji w Biurze Zarządu
Głównego Polskiego Związku Niewidomych
w Warszawie

Ministerstwo Edukacji Narodowej od kilku lat zleca wydawanie w brajlu i powiększoną czcionką podręczników dla uczniów niewidomych i słabowidzących. Nie są one dostępne w księgarniach. Ich wypożyczaniem zajmują się Ośrodki Szkolno-Wychowawcze dla Dzieci Niewidomych i Słabowidzących zlokalizowane w następujących miastach: Kraków, Łódź, Wrocław, Bydgoszcz, Dąbrowa Górnicza, Owińska, Lublin, Łaski Warszawskie, Warszawa oraz Biblioteka Centralna Polskiego Związku Niewidomych w Warszawie. Wszystkie kuratoria oświaty otrzymują takie podręczniki i przekazują je do wymienionych ośrodków. Jeśli w jakimś województwie nie ma szkoły dla dzieci z dysfunkcją wzroku, kuratoria powinny posiadać podręczniki w swoich zbiorach i wypożyczać je zainteresowanym.

Udostępnianiem podręczników dla uczniów z dysfunkcją wzroku uczęszczających do szkół integracyjnych lub masowych zajmują się biblioteki w wyżej wymienionych ośrodkach. Niejednokrotnie, niestety, okazuje się, że tytuły w brajlu lub powiększoną czcionką nie odpowiadają tytułom, które wybrał nauczyciel uczący w danej szkole zwykłej. Dlatego warto zapoznać się z wykazem podręczników, które dotychczas się ukazały.

Szczegółową listę zamieszczamy poniżej.

Mamy nadzieję, że prezentowany wykaz, sporządzony w oparciu o zbiory biblioteki Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych i Słabowidzących w Krakowie, pomoże zorientować się w aktualnej ofercie wydawniczej, dotyczącej podręczników dla dzieci i młodzieży z dysfunkcją wzroku.

Wykaz podręczników dla szkoły podstawowej

Nauczanie zintegrowane

Moja szkoła. Podręcznik z ćwiczeniami do kształcenia zintegrowanego [zespół autorów: Cyrański Cz., Faliszewska J. i in.] Kielce, MAC SA:

klasa 1 – wydany w brajlu (1kpl – 10 t., ZNiW 2002) i powiększonym druku (Cz. 1 – 10 oraz części Wielkanoc i wycinanki 1-2, ZNiW 2006),

klasa 2 – wydany w brajlu (1kpl – 10 t., ZNiW 2002) i powiększonym druku (Cz. 1 – 10 oraz części Wielkanoc i wycinanki 1 – 2, ZNiW 2006),

klasa 3 – wydany w brajlu (1kpl – 10 t., ZNiW 2002) i powiększonym druku (Cz. 1 – 10 oraz części Wielkanoc i wycinanki 1-2, ZNiW 2006).

Język polski

Dobrowolska H. – Jutro pójde w świat. Podręcznik do kształcenia literackiego, kulturowego i językowego dla kl. 4-6, Warszawa, WSiP:

klasa 4 – wydany w brajlu (4 t., Impuls 2006) i w powiększonym druku (3 t., PRINT 2004) oraz nowe wydanie Altix 2008,

klasa 5 – wydany w brajlu (kształcenie literackie 5 t., kształcenie językowe 2 t., PRINT 2002) i powiększonym druku (3 t., ZNiW 2003),

klasa 6 – wydany w brajlu (2 t., PRINT 2004) i powiększonym druku (3 t., PRINT 2004).

Dobrowolska H – Jutro pójde w świat. Zeszyt ćwiczeń:

klasa 4 – wydany w brajlu (2 t., Impuls 2006) i w powiększonym druku (2 t., Altix 2008) w powiększonym druku zostały wydane dodatkowo *Sprawdziany kontrolne* (1 t., Altix 2008),

klasa 5 – wydany w brajlu (2 t., PRINT 2002).

klasa 6 – wydany w brajlu (2 t., PRINT 2004).

Matematyka

Lewicka H., Rosłon E. – Matematyka wokół nas. Podręcznik. Warszawa, WSiP:

klasa 4 – wydany w brajlu (6 t., ZNiW 2000) i w powiększonym druku (4 t., PRINT 2006) oraz plansze w brajlu (rysunki),

klasa 5 – wydany w brajlu (6 t., ZNiW 2002) i w powiększonym druku (3 t., Laski 2004) oraz plansze w brajlu (rysunki),

klasa 6 – wydany w brajlu (8 t., ZNiW 2002) i w powiększonym druku (4 t., Laski 2004) oraz plansze w brajlu (rysunki).

Lewicka H., Rosłon E. – Matematyka wokół nas. Zeszyt ćwiczeń. Warszawa, WSiP:

klasa 4 – wydany w brajlu cz. 1 i 2 (2 t., Impuls 2006) i w powiększonym druku (4 t., Altix 2008),

klasa 5 – wydany w brajlu cz. 1 i 2 (2 t., Impuls 2006) i w powiększonym druku (4 t., Altix 2008),

klasa 6 – wydany w brajlu cz. 1 i 2 (2 t., Impuls 2006) i w powiększonym druku 3 t., Altix 2008).

Historia

Marciniak E., Gensler M., Syta A. – Historia i społeczeństwo. Podręcznik dla klasy 4 – wydany w brajlu (2 t., PRINT 2000) i w powiększonym druku (ZNiW 2000).

Szeweluk-Wyrwa B., Surdyk-Fertsch W. – Historia i społeczeństwo klasa 4. Człowiek i jego cywilizacja. Dzień dobry historio:

klasa 4 – podręcznik wydany w brajlu (2 t., Print 2000) i w powiększonym druku (2 t., Edytor 2006).

Szeweluk-Wyrwa B., Surdyk-Fertsch W. – Dzień dobry historio! Zeszyt ćwiczeń klasa 4 – wydany w brajlu (1 t., Impuls 2006) i w powiększonym druku (1 t., Altix 2008).

Wojciechowski G. – Historia i społeczeństwo klasa 5. Człowiek i jego cywilizacje. Poznaję cię historio:

klasa 5 – podręcznik wydany w brajlu (3 t., PRINT 2002) i powiększonym druku (2 t., Edytor 2003).

Pożnikiewicz R., Wojciechowski G. – Poznaję cię historio! Zeszyt ćwiczeń klasa 5 – wydany w brajlu (1 t., Impuls 2006) i w powiększonym druku (1 t., Altix 2008).

Wojciechowski G. – Historia i społeczeństwo klasa 6. Człowiek i jego cywilizacje. Poznaję cię historio:

klasa 6 – podręcznik wydany w brajlu (3 t.) i w powiększonym druku (3 t., Harpo 2004).

Wojciechowski G. – Poznaję cię historio. Zeszyt ćwiczeń klasa 6 – wydany w brajlu (1 t., Impuls 2006) i w powiększonym druku (1 t., Altix 2008).

Przyroda

Przyroda [zespół autorów Błaszczyk E., Kłos E. i in.], Warszawa, WSiP:

klasa 4 – podręcznik wydany w brajlu (2 t., PRINT 2000) i powiększonym druku (1 t., ZNiW 2000).

Przyroda 4. Zeszyt ucznia. Część 1–2 – Zeszyt ucznia – wydany w brajlu (3 t., Impuls 2006) oraz w powiększonym druku (2 t., Altix 2008).

Przyroda 5. Zeszyt ucznia. Część 1–2 – Zeszyt ucznia – wydany w brajlu (2 t., Impuls 2006) oraz w powiększonym druku (2 t., Altix 2008):

klasa 6 – wydany w brajlu (3 t., PRINT 2002) i w powiększonym druku (3 t., PRINT 2006).

Przyroda 6. Zeszyt ucznia. Część 1–2 – Zeszyt ucznia – wydany w brajlu (2 t., Impuls 2006) oraz w powiększonym druku (2 t., Altix 2008).

Język niemiecki

Kozubska M., Krawczyk E., Zastąpiło L. – Der, die, das. NEU, Warszawa, PWN:

klasa 4 – wydane w brajlu (podręcznik – 1 t., ćwiczenia – 1 t., PRINT 2001) i powiększonym druku (podręcznik – 1 t. ZNiW 2000, ćwiczenia 1 t., Altix 2008),

klasa 5 – wydane w brajlu (podręcznik – 1 t., ćwiczenia – 1 t., PRINT 2002) i powiększonym druku (podręcznik 1 t. i ćwiczenia 1 t., Laski 2003),

klasa 6 – wydane w brajlu (podręcznik 1 t., PRiNT 2004, ćwiczenia 1 t., PRiNT 2004 i powiększonym druku podręcznik (1 t., Laski 2004) i ćwiczenia (1 t., Laski 2004).

Język angielski

Kubrakiewicz I., Ściborowska B. – Bingo! 4 Starter, Wydawnictwa Szkolne, PWN:

klasa 4 – wydane w brajlu (podręcznik – 2 t., zeszyt ćwiczeń – 2 t., PRINT 2000) i w powiększonym druku (podręcznik 1 t. i ćwiczenia 1 t., ZNiW 2000).

Dzierżawska E., Kubrakiewicz I. – Bingo! 5. Podręcznik do języka angielskiego, PWN:

klasa 5 – wydane w brajlu (podręcznik – 3 t., ćwiczenia – 2 t., PRINT 2002) i w powiększonym druku (2 t. Edytor 2005).

Dzierżawska E., Kubrakiewicz I. – Bingo! 6 Podręcznik do języka angielskiego, PWN:

klasa 6 – wydane w brajlu (podręcznik – 2 t., ćwiczenia 2 t. ZNiW 2004) i w powiększonym druku (2 t., Edytor 2005)

Muzyka

Smoczyńska U. i in. – Muzyka i my:

klasa 4 – wydany w brajlu (2 t., Laski 2004) oraz w powiększonym druku (2 t., ZNiW 2008).

Smoczyńska U. i in. – Muzyka i my:

klasa 5 – wydany w brajlu (2 t., Laski 2004) oraz w powiększonym druku (2 t., ZNiW 2008).

Rataj R. i in. – Muzyka i my:

klasa 6 – wydany w brajlu (2 t., Laski 2004) oraz w powiększonym druku (2 t., ZNiW 2008).

Religia

Kubik SJ W., Czarnecka T. – W drodze do wieczernika. W domu i rodzinie Jezusa, WAM:

klasa 1 – wydany w brajlu (1 t., Laski 2004).

Mały katechizm. Przygotowanie do I Spowiedzi i Komunii Św. Opole, Wydaw. Św. Krzyża:

Klasa 2 – wydany w brajlu (2 t., Laski 2004 i w powiększonym druku (Edytor S.A. 2008).

Kubik SJ W., Czarnecka T. - W drodze do wieczernika. Jezusowa wspólnota serc, WAM:

klasa 3 – wydany w brajlu (2 t., Laski 2004).

Marek Z. – Zaproszeni przez Boga, z serii Drogi przymierza, WAM:

klasa 4 – wydany w brajlu (2 t., Laski 2004).

Marek Z. – Obdarowani przez Boga z serii Drogi przymierza, WAM:

klasa 5 – wydany w brajlu (2 t.; Laski 2004), brak w powiększonym druku.

Marek Z. – Przemienieni przez Boga z serii Drogi przymierza, WAM:

Klasa 6 – wydany w brajlu (2 t., Laski 2004).

Wykaz podręczników dla klas I - III gimnazjum

Język polski

Bobiński W. – Świat w słowach i obrazach. Podręcznik do kształcenia literackiego i kulturowego, WSiP:

klasa 1 – wydany w brajlu (6 t., PRINT 2003) i powiększonym druku (3 t. ZNiW).

Orłowa K., Synowiec H. – Język ojczysty. Podręcznik do kształcenia językowego, WSiP:

klasa 1 – wydany w brajlu (3 t., PRINT 2003) i w powiększonym druku (2 t., PRINT 2006).

Bobiński W. – Świat w słowach i obrazach. Podręcznik do kształcenia literackiego i kulturowego, WSiP:

klasa 2 – wydany w brajlu (6 t. Print 2004) i powiększonym druku (4 t. 2004 ZNiW).

Orłowa, K., Synowiec H. – Język ojczysty. Podręcznik do kształcenia językowego, WSiP:

klasa 2 – podręcznik wydany w brajlu (4 t., Print 2004) i w powiększonym druku (2 t. ZNiW 2004).

Bobiński W. – Świat w słowach i obrazach. Podręcznik do kształcenia literackiego i kulturowego, WSiP:

klasa 3 – wydany w brajlu (6 t. Print 2003) i powiększonym druku (4 t., ZNiW 2004).

Orłowa K., Synowiec H. – Język ojczysty. Podręcznik do kształcenia językowego, WSiP:

klasa 3 – podręcznik wydany w brajlu (3 t., Print 2004) i w powiększonym druku (2 t., PRINT 2006).

Historia

Musiał D., Polacka K., Roszak S. – Historia podręcznik oraz zeszyt ćwiczeń, Wydawnictwo M. Rożak:

klasa 1 – podręcznik (2 t., ZNiW 2003) i ćwiczenia (1t., PRINT 2003) wydane w brajlu oraz w powiększonym druku (tylko podręcznik Laski 2003).

Polacka K., Przybylińska M., Roszak S., Wendt J. – Historia, podręcznik oraz zeszyt ćwiczeń, Wydawnictwo M. Rożak:

klasa 2 – podręcznik (4 t. PRINT 2003) i ćwiczenia (1 t. PRINT 2003) wydane w brajlu oraz w powiększonym druku.

Wendt J. – Historia – podręcznik oraz zeszyt ćwiczeń, Wydawnictwo M. Rożak:

klasa 3 – podręcznik wydany w brajlu (4 t., PRINT 2003) i powiększonym druku (4 t., Laski 2004).

klasa 3 – Zeszyt ćwiczeń – wydany w brajlu (1 t. IMPULS 2006).

Biologia

Jerzmanowski A. – Biologia XXI. Cz. 1, WSiP – podręcznik wydany w brajlu (4 t., ZNiW 2000) i powiększonym druku (2 t., PRINT 2000).

Grzegorek J. i in. – Biologia XXI. Cz. 1. Zadania dla ucznia – wydane w brajlu (1 t., ZNiW 2000) i powiększonym druku (1t., PRINT 2000),

Jerzmanowski A. – Biologia XXI. Cz. 2 WSiP:
– podręcznik wydany w brajlu (4 t., ZNiW 2003) oraz w powiększonym druku (2 t., ZNiW 2004).

Czubaj A., Grzegorek J. i in. – Biologia XXI w. Cz. 2. Zadania dla ucznia – wydane w brajlu (1 t., ZNiW 2003).

Geografia

Powęska H., Czerny A. – Ziemia nasza planeta. Moduł 1. NOWA ERA – podręcznik (3 t., PRINT 2000) i ćwiczenia wydane w brajlu oraz podręcznik wydany w powiększonym druku (PRINT 1999).

Szlajfer F. – Geografia Polski. Moduł 2. NOWA ERA – podręcznik (4 t., ZNiW 2003) i Moździerz K. – Geografia Polski. Zeszyt ćwiczeń (1 t., ZNiW 2003) wydany w brajlu oraz podręcznik (3 t., Edytor 2004) wydany w powiększonym druku.

Czerny M., Czerny A. – Geografia dla gimnazjum. Moduł 3. Zagadnienia społeczne i gospodarcze świata. NOWA ERA - podręcznik (4t. ZNiW 2003) i ćwiczenia (1 t.) wydane w brajlu oraz podręcznik (2 t + uzupełnienie., Edytor 2004) wydany w powiększonym druku.

Powęska H., Rościszewski M., Szlajfer F. – Geografia dla gimnazjum. Moduł 4 z elementami edukacji europejskiej. Świat – Europa – Polska, NOWA ERA – podręcznik (2 t., ZNiW 2003) i ćwiczenia (1 t.) wydane w brajlu oraz podręcznik (1 t.) wydany w powiększonym druku.

Matematyka [Matematyka z Plusem]

Matematyka 1. Podręcznik oraz zeszyt ćwiczeń [Zespół autorów: Dobrowolska M. i in.], Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe:

klasa 1 – podręcznik (5 t., Laski 2000) i ćwiczenia wydane w brajlu oraz podręcznik (1 t., ZNiW 2000) wydany w powiększonym druku.

Matematyka 2 [Zespół autorów: Dobrowolska M. i in.], Gdańskie Wydaw. Oświatowe:

klasa 2 – podręcznik (9 t., ZNiW 2003) i ćwiczenia (2 t.) wydane w brajlu oraz podręcznik wydany w powiększonym druku.

Matematyka 3 [Zespół autorów: Dobrowolska M. i in.], Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe:

klasa 3 – podręcznik (8 t.) i ćwiczenia (2 t.) wydane w brajlu (ZNiW 2004) oraz podręcznik wydany w powiększonym druku.

Fizyka

Francuz-Ornat G., Kulawik T., Nowotny-Różańska M. – Fizyka i astronomia dla gimnazjum. W świecie materii. Moduł 1. NOWA ERA. (54/99) – podręcznik (2 t., ZNiW 2000) i ćwiczenia wydane w brajlu oraz podręcznik (1 t., ZNiW 2000) wydany w powiększonym druku.

Francuz-Ornat G., Kulawik T., Nowotny-Różańska M. – Fizyka i astronomia dla gimnazjum. Moduł 2. Ciepło. NOWA ERA. (282/99) – podręcznik (3 t., ZNiW 2000) i ćwiczenia (1 t.) wydane w brajlu oraz podręcznik (1 t., Laski 2003) wydany w powiększonym druku.

Francuz-Ornat G., Kulawik T., Nowotny-Różańska M. – Fizyka i astronomia dla gimnazjum. Elektryczność i magnetyzm. Moduł 3. NOWA ERA. (308/00) – podręcznik (3 t., ZNiW 2003) i ćwiczenia (1t.) wydane w brajlu oraz podręcznik (2 t.) wydany w powiększonym druku.

Francuz-Ornat G., Kulawik J., Kulawik T., Nowotny-Różańska M. – Fizyka i astronomia dla gimnazjum. Optyka. Fizyka jądrowa. Moduł 4. NOWA ERA – podręcznik (3 t., ZNiW 2003) i ćwiczenia (1 t.) wydane w brajlu oraz w powiększonym druku.

Chemia

Kulawik J., Kulawik T., Litwin M. – Chemia dla gimnazjalistów. Część 1. NOWA ERA (34/99) – podręcznik (2 t., PRINT 2000) i ćwiczenia wydane w brajlu oraz podręcznik (1 t., ZNiW 2000)) wydany w powiększonym druku.

Kulawik J., Kulawik T., Litwin M. – Chemia dla gimnazjalistów. Część 2. NOWA ERA (55/00) – podręcznik (2 t., PRINT 2000) i ćwiczenia (2 t.) wydane w brajlu oraz podręcznik wydany w powiększonym druku (2 t., ZNiW 2003).

Kulawik J., Kulawik T., Litwin M. – Chemia dla gimnazjum. Część 3. NOWA ERA – podręcznik (2 t., Łaski 2003) i ćwiczenia (1. t. Łaski 2003) wydany w brajlu i w powiększonym druku (2 t., Łaski).

Chemia. Rysunki cz. 1-2 (1 t. PRiNT 2003)

WOS

Kalinowska F. – Wychowanie obywatelskie w gimnazjum oraz ćwiczenia EFKA (230/99) – podręcznik (2 t. 2003 ZNiW) oraz ćwiczenia (2 t. 2004 ZNiW) wydane w brajlu, 2003 ZNiW oraz w powiększonym druku (2 t., 2006 Edytor).

Kalinowska F. – Wychowanie do życia w rodzinie. Gimnazjum. Podręcznik oraz ćwiczenia. EFKA. (19/02) – podręcznik wydany w brajlu (2 t. 2004 ZNiW) i ćwiczenia (1 t., 2004 ZNiW) oraz podręcznik w powiększonym druku (1 t., 2006 Edytor).

Kalinowska F. – Wychowanie do aktywnego udziału w życiu gospodarczym. Podręcznik oraz ćwiczenia EFKA. (251/00) – podręcznik wydany w brajlu (2 t., 2004 ZNiW) i ćwiczenia (1 t., 2004 ZNiW) i w powiększonym druku (1 t., 2006 Edytor).

Język angielski

Hutchinson T. – New Hotline, Oxford University Press. Część Starter. Student's Book 3 t. i Work Book i Materiały dodatkowe dla uczniów gimnazjum. Słowniczek, gramatyka, polecenia (1 t.) wydane w brajlu (SB 3 tomy, WB 3 tomy, ZNiW 2000) oraz w powiększonym druku (SB – 2 tomy, WB – 2 tomy, Materiały – 1 tom ZNiW).

Część Elementary wydana w brajlu (SB 3 tomy i WB 2 tomy, Laski 2003) oraz w powiększonym druku (SB 1 tom i WB 1 tom) Materiały 1 tom, ZNiW 1999.

Język niemiecki

Kozubska M., Krawczyk E., Zastąpiło L. – Was ist dos? Podręcznik oraz zeszyt ćwiczeń dla początkujących, Wydawnictwa Szkolne PWN:

klasa 1 – podręcznik (1 t.) i zeszyt ćwiczeń (1 t.) wydane w brajlu.

klasa II – podręcznik (1 t.) i zeszyt ćwiczeń (1 t.) wydane w brajlu.

klasa III – podręcznik i zeszyt ćwiczeń (1 t.) wydane w brajlu.

Kozubska M., Krawczyk E., Zastąpiło L. – Der, die, das. NEU. Podręcznik oraz zeszyt ćwiczeń do języka niemieckiego. Kurs kontynuacyjny. Wydawnictwa Szkolne PWN:

klasa I – podręcznik (1 t., 2002 PRINT i zeszyt ćwiczeń 1 t., 2002 PRINT) wydane w brajlu i w powiększonym druku podręcznik (1 t. 2006 PRINT),

klasa II – podręcznik wydany w powiększonym druku (1 t. 2006 PRINT) i w brajlu (1 t. 2006 Impuls) i ćwiczenia w brajlu (t. 2 2006 Impuls),

klasa III – podręcznik wydany w brajlu (1 t. 2006 Impuls) oraz podręcznik w powiększonym druku (1 t. 2006 PRINT).

Informatyka

Mordaka M., współpraca Lipski J. – Informatyka 2000 – podręcznik dla gimnazjum. I rok nauki. CZARNY KRUK – podręcznik (2 t.) wydany w brajlu i w powiększonym druku (3 t. 2006 Laski).

Mordaka M., (współpraca Lipski J., Gulgowski M.) – Informatyka 2000. Podręcznik dla gimnazjum. II rok nauki. CZARNY KRUK – podręcznik wydany w brajlu i w powiększonym druku (3 t. 2006 Laski).

Religia

Pod red. Ks. Zbigniewa Marka SJ – W drodze do Emaus, WAM – wydany w brajlu.

klasa 1 – Jezus uczy i zbawia – wydany w brajlu (3 t., Laski 2003).

klasa 2 – Jezus działa i zbawia – wydany w brajlu (3 t.).

klasa 3 – Jezus prowadzi i zbawia – wydany w brajlu (4 t.).

Sztuka

Ziemba-Michałowska A. – Spotkania ze sztuką dla klas I-III, Prószyński i S-ka – podręcznik wydany w powiększonym druku.

Brol E. – Plastyczne widzenie świata. Podręcznik do plastyki dla gimnazjum – wydany w brajlu (1 t. 2006 ZNiW).

Muzyka

Panek W. – Świat muzyki. Podręcznik dla klas 1-3 gimnazjum. Wydawnictwo WSiP – wydany w brajlu i powiększonym druku (3 t., Impuls 2008).

WYKAZ PODRĘCZNIKÓW DLA SZKÓŁ PONADGIMNAZJALNYCH

Zasadnicza szkoła zawodowa

Fizyka i astronomia

Miłosz A., Mróz Z. – Fizyka i astronomia dla zasadniczej szkoły zawodowej, Wydawnictwo REA – wydany w brajlu (6 t., 2008) do wydania w powiększonym druku.

Geografia z ochroną i kształtowaniem środowiska

Mordawski J. – Geografia z ochroną i kształtowaniem środowiska. Podręcznik dla zasadniczej szkoły zawodowej, wydanie 2 zmienione, Wydawnictwo OPERON:

Klasa 1 – wydany w brajlu (3 t., 2008), do wydania w powiększonym druku.

Historia i wiedza o społeczeństwie

Choińska-Mika J., Jędrusiak M. – Historia i wiedza o społeczeństwie. Podręcznik dla zasadniczych szkół zawodowych. WSiP (240/03) – wydany w brajlu 5 t., 2008.

Język angielski

Mizak M., Mizak M. – My Profession. Język angielski. Podręcznik dla zasadniczej szkoły zawodowej. REA (345/03)

Język rosyjski

Granatowska H., Danecka I. – Kak dieła? Podręcznik do języka rosyjskiego dla szkół ponadgimnazjalnych (do kształcenia w zakresie podstawowym). Wydawnictwa Szkolne PWN – podręcznik wydany w brajlu (3 t. Print, 2005).

Język polski

Sosnowska M., Sosnowska B. – Język polski dla zasadniczej szkoły zawodowej. Teksty i konteksty. Przeczytać, zrozumieć, zastosować. Część I – wydany w powiększonym druku (2 t., 2002) i w brajlu (2 t., 2005), Wydawnictwo REA.

Matematyka

Łączyńska U. - Matematyka dla każdego. Zasadnicza szkoła zawodowa. Część 1, Wydawnictwo REA – podręcznik wydany w brajlu (4 t., 2005) i w powiększonym druku (3 t., 2005 Łaski)

Podstawy przedsiębiorczości

Mierzejewska – Majcherek J. – Przedsiębiorczość na co dzień. Podręcznik z ćwiczeniami do podstaw przedsiębiorczości dla zasadniczej szkoły zawodowej, Wydawnictwo REA, wydany w brajlu (5 t., 2008).

Przysposobienie obronne

Breithopf C., Marciniak M., Worwa Z. – Przysposobienie obronne. Podręcznik wraz z zeszytem ćwiczeń, Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego, technikum i zasadniczej szkoły zawodowej. Kształcenie w zakresie podstawowym. WSiP, wydany w brajlu (6 t., 2008).

Technologia informacyjna

Krawczyński E., Talaga Z., Wilk M. – Technologia informacyjna. Podręcznik. Zasadnicza szkoła zawodowa. Wyd. Szkolne PWN – wydany w brajlu (4 t., 2008).

Liceum ogólnokształcące, profilowane, technikum

Język polski

Seria – Przeszłość to dziś. Literatura – język – kultura, Wydawnictwo STENTOR.

Mrowcewicz K., Karolczuk A. – Przeszłość to dziś. Literatura – język – kultura. Część 1 i 2. Podręcznik dla klasy I liceum i technikum:

klasa 1- wydany w powiększony druku (cz. 1 – 3 t., cz. 2 – 3 t., 2005) oraz w brajlu (cz. 1- 3 t., cz. 2 – 5 t., 2005).

Biologia

Lewiński W., Walkiewicz J., Skirmuntt G., Prokop J. – Biologia 1. Zakres podstawowy. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum. Wydawnictwo OPERON – wydany w brajlu (5 t., ZNiW 2007).

Geografia

Plita F., Łęcka I., Wrona J. – Geografia. Kształcenie w zakresie podstawowym. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum. Część I i II, WSiP S.A., wydany w brajlu.

Wiedza o kulturze

Majchrowski Z. i in. – Człowiek – twórca kultury. Podręcznik dla liceum i technikum (kształcenie w zakresie podstawowym i rozszerzonym), STENTOR – wydany w brajlu (4 t., Impuls 2004), do wydania w powiększonym druku.

Fizyka

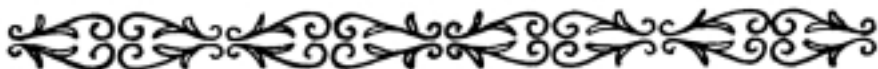
Fizyka i astronomia dla każdego. Zakres podstawowy – red. B. Sagnowska, Wydawnictwo Zamkom – wydany w brajlu.

Chemia

Pomniczek M., Kluz Z. – Chemia w zakresie podstawowym. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum, WSiP – wydany w brajlu (6 t. Impuls 2008).

Technologia informacyjna

Gurbiel E., Hardt-Olejniczak G., Kołczyk E., Krupicka H., Sysło M. – Technologia informacyjna. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum, WSiP – wydany w brajlu.

Przysposobienie obronne

Breithopf B., Marciniak M., Worwa Z. - Przysposobienie obronne. Podręcznik wraz z zeszytem ćwiczeń. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego, technikum i zasadniczej szkoły zawodowej. Kształcenie w zakresie podstawowym, WSiP – wydany w brajlu (6 t. 2008).

Matematyka

Trzeciak M., Jankowska M. - Matematyka. Kształcenie w zakresie podstawowym. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum, WSiP:

klasa 1 – wydany w brajlu (6 t., Impuls 2008).

Historia

Burda B., Halczak B., Józefiak R., Szymczak M. – Od dziejów najdawniejszych do schyłku starożytności. Historia 1. Cz.I. Zakres podstawowy. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum. – wydany w brajlu (4 t., Altix 2008).

Wiedza o społeczeństwie

Smutek Z., Malewska J., Surmacz B. – Wiedza o społeczeństwie. Zakres podstawowy. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum. Wydawnictwo OPERON – wydany w brajlu (5 t., Impuls 2008).

Język angielski

Soars L., Soars J. – New Headway Elementary. Student Book (3 t., ZNiW 2005) i Matura Work Book (2 t. 2005 ZNiW) – wydany w powiększonym druku i w brajlu (Student's Book t.3, Matura Work Book t. 2).

New Headway Pre-Intermediate. Student's Book (3 t., ZNiW 2005) i Matura Work Book (3 t., ZNiW 2005) – wydany w powiększonym druku i brajlu. Student's Book (3 t., ZNiW 2005), Matura Work Book (3t. ZNiW 2005)

New Headway Intermediate. Student's Book (4 t., ZNiW 2005) Matura Work Book (2 t., ZNiW 2005) – wydany w powiększonym druku i w brajlu (Student's Book t. 4, Work Book t. 3)

Język niemiecki

Wydane wcześniej w brajlu podręczniki z serii Themen Neu są już niezgodne.

S. Bęza – Nowe repetytorium z gramatyki języka niemieckiego. Wydawnictwo Szkolne PWN.

Język rosyjski

Dąbrowska H., Zybert M. – Nowyje wstreczi 1. Kurs dla początkujących. Podręcznik dla klasy I liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum. – wydany w brajlu (t. 2, 2005). WSiP S.A.

Granatowska D., Danecka I.

Kak dieła 1. Podręcznik dla technikum – wydany w brajlu (3 t. 2005) do wydania w powiększonym druku

Od redakcji: od września bieżącego roku wchodzi nowe podstawy programowe dla wszystkich typów nauczania: od przedszkola po maturę. Będą one jednak wchodzić sukcesywnie, gdyż na przykład, aby zacząć liceum według nowego programu, to uczeń wcześniej musiałby skończyć gimnazjum także według nowego programu. Nowe podstawy na tyle różnią się od dotychczasowych, że będą wymagać zmiany, jeżeli nie wszystkich to na pewno większości podręczników. Oczywiście w odniesieniu do niewidomych i słabowidzących uczniów wejdzie jeszcze w grę konieczność adaptacji podręczników i specjalnego ich wydania w brajlu dla niewidomych a w po-

większonym druku dla słabowidzących uczniów. Rzecz jest na tyle złożona, że na pewno będzie trwała wiele lat i będzie wymagała bardzo poważnych nakładów finansowych. W związku z tym trzeba się realnie liczyć z koniecznością radzenia sobie przez niewidomych i słabowidzących uczniów przy pomocy dotychczas wydanych zaadaptowanych podręczników. Mimo że jest to rozwiązanie dalece niezadowalające, taka będzie jednak rzeczywistość. W tej sytuacji drukujemy wykaz zaadaptowanych i wydanych z myślą o naszych uczniach podręczników z nadzieją, że choć w niewielkim stopniu pomogą one w opanowaniu wdrażanego programu.

AKTUALNOŚCI

Razem możemy więcej

**List otwarty do Krajowej
Rady
ds. Osób Niepełnosprawnych**

<http://www.forum.razem-mozemy-wiecej.com.pl>

Szanowni Państwo,

My, rodzice niepełnosprawnych dzieci, zebrani na Forum „Razem Możemy Więcej” – najstarsza grupa społeczna, której głosu nikt nie słucha – kierujemy do Państwa jako organu doradczego Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych – apel o wsparcie naszych postulatów. Zmierzają one do poprawy warunków życia rodzin, w których przynajmniej jedno z rodziców zmuszone jest do rezygnacji z pracy, by zaopiekować się swym niepełnosprawnym, niezdolnym do samodzielnej egzystencji dzieckiem, wnosimy też o opracowanie propozycji rozwiązań istniejących problemów.

Celem naszego pisma jest przedstawienie sytuacji materialno-prawnej rodziców, którzy czas swej największej aktywności życiowej i zawodowej poświęcają na długoletnią opiekę nad dzieckiem. Równocześnie zwrócenie uwagi na sam fakt istnienia odrębnej grupy rodziców-opiekunów, którzy wskutek braku właściwych regulacji ustawowych i systemowej pomocy rodzinie z niepełnosprawnym dzieckiem, zostają wykluczeni z życia społecznego, a nawet zagrożeni w swych konstytucyjnie zagwarantowanych prawach równego traktowania, wolności wyboru i wykonywania pracy.

Przez 20 lat trwania demokratycznego państwa, kolejne rządy nie opracowały żadnego modelu kompleksowego wsparcia takiej rodziny, realizowanego w sposób ciągły, w różnych fazach życia niepełnosprawnego dziecka – od urodzenia przez dojrzałość do śmierci. Od 1989 r. kolejne zmiany ustawowe dotyczące świadczeń opiekuńczych poprzez ograniczanie ich wysokości i zaostrzanie warunków przyznawania, niosły bardziej oszczędności dla budżetu, niż realną pomoc dla dotkniętych nieszczęściem rodzin. Skutkiem takiego świadomego działania decydentów jest powiększająca się grupa rodzin z dochodem na osobę poniżej minimum socjalnego nieobjęta pomocą państwa. Powstała też niebezpieczna luka prawna – coraz większa liczba rodziców pozbawiona jest jakiegokolwiek zabezpieczenia emerytalno-rentowego.

Opiekunowie bez których niepełnosprawne dziecko nie ma możliwości egzystencji i rozwoju, niesprawiedliwie postrzegani są jako grupa biernych, niezaradnych życiowo osób wyciągających rękę po państwowe pieniądze. Nie zgadzamy się z tym wizerunkiem. Nie jesteśmy ciężarem dla państwa – z poświęceniem i oddaniem wykonujemy ważną pracę na rzecz społeczności. Pracę, która powinna być dostrzeżona i doceniona przez państwo, co uwzględnić należy w prawodawstwie poprzez stworzenie spójnego systemu wsparcia finansowego opiekunów oraz odpowiednich rozwiązań emerytalno-rentowych. Decyzja o rezygnacji z pracy zawodowej nie wynika z naszego wygodnictwa, ale z konieczności. Poświęcamy osobisty i zawodowy rozwój dla opieki nad swoim niepełnosprawnym, niezdolnym do samodzielnej egzystencji dzieckiem po to, by wspierając je w rehabilitacji i indywidualnej ścieżce rozwoju, dać szansę na integrację ze społeczeństwem. Ceną, jaką płacimy, jest pozostawanie poza nawiasem pracującego, płacącego podatki społeczeństwa, wskutek czego szybko stajemy się petentami opieki społecznej, nie zawsze zasługując na wsparcie państwa. Szeroko pojęta odpowiedzialność za los naszych dzieci nie pozwala nam na poprawę swej sytuacji poprzez scedowanie ich wychowania na państwo, co obciążyłoby budżet na kwotę ok. 276 milionów zł miesięcznie (przy średnim koszcie utrzymania dziecka niepełnosprawne-

go w specjalistycznej placówce ok. 4 tys. zł miesięcznie i szacunkowej liczbie osób uprawnionych do pobierania świadczenia ok. 69 tys. wg danych MPiPS użytych w uzasadnieniu projektu zmiany Ustawy o świadczeniach rodzinnych z 30.01.2009 r.). Można zatem uznać, iż rodzice dzieci niepełnosprawnych rezygnujący z pracy zawodowej mają ogromny wkład w kształtowanie budżetu państwa, natomiast państwo, ustalając wysokość pomocy dla tych rodziców, wydaje się tego faktu nie zauważać.

Nie jesteśmy zatem ciężarem dla państwa - z poświęceniem i oddaniem wykonujemy ważną pracę na rzecz społeczności. Pracę, która powinna być dostrzeżona i doceniona przez państwo, co uwzględnić należy w prawodawstwie poprzez stworzenie spójnego systemu wsparcia finansowego opiekunów oraz odpowiednich rozwiązań emerytalno-rentowych.

Takie najbardziej pilne i konieczne zmiany wspierające rodziny z niepełnosprawnym dzieckiem w ich funkcjach opiekuńczych zostały wypracowane przez skupionych na Forum rodziców (ok. 1200 osób) w oparciu o analizę przeprowadzonych ankiet o kosztach i czasie pracy wykonywanej przy niepełnosprawnym, niezdolnym do samodzielnej egzystencji dziecku. Postulaty środowiska, pod którymi udało się zgromadzić poparcie ponad 20 tys. osób oraz przeszło 40 listów popierających od stowarzyszeń i fundacji zostały przekazane

przedstawicielom MPiPS – jednak, jak wynika z ostatnich doniesień prasowych na temat planowanej weryfikacji wysokości świadczeń opiekuńczych na lata 2009-2012, sytuacja tych rodzin nie ulegnie poprawie.

Mając na uwadze powyższe, a także założenia petycji stworzonej przez rodziców dzieci niepełnosprawnych (dotyczącej m.in. świadczenia pielęgnacyjnego, zasiłku pielęgnacyjnego oraz składek rentowo-emerytalnych) oraz wszelkie odpowiedzi MPiPS na interpelacje poselskie związane z ww. kwestiami, pragniemy przedstawić Państwu postulowane przez nas zmiany:

I. Uniezależnienie świadczenia pielęgnacyjnego od dochodu rodziny:

Uzasadnienie projektu Ustawy o świadczeniach rodzinnych (druk sejmowy nr 1555/IV kadencja) głosi, że „celem świadczeń opiekuńczych jest częściowe pokrycie wydatków ponoszonych przez rodzinę w związku z koniecznością zapewnienia opieki i pielęgnacji niepełnosprawnemu dziecku lub niepełnosprawnej osobie dorosłej”. Świadczenia opiekuńcze to:

- zasiłek pielęgnacyjny w chwili obecnej 153 zł przyznawany w celu częściowego pokrycia wydatków wynikających z konieczności zapewnienia opieki i pomocy innej osoby w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji oraz

– świadczenie pielęgnacyjne w kwocie 420 zł przysługujące rodzicowi rezygnującemu z pracy zawodowej w celu sprawowania stałej opieki nad niepełnosprawnym dzieckiem w związku z jego znacznie ograniczoną możliwością do samodzielnej egzystencji, ale tylko wtedy gdy dochód na członka rodziny wynosi mniej niż 583 zł (w który wliczone są ulgi podatkowe i nagrody jubileuszowe).

Z przykrością i rozżaleniem stwierdzamy, że wysokich kosztów leczenia i rehabilitacji niepełnosprawnego dziecka, a przede wszystkim utraty jednego źródła dochodu nie „pokrywa częściowo” symboliczna wręcz kwota 153 zł zasiłku pielęgnacyjnego dla rodzin przekraczających kryterium dochodowe.

Uważamy, że ze względu na wzrastające koszty utrzymania nie można uznać, iż dochód 583 zł na osobę pozwala zaklasyfikować daną rodzinę jako zamożną, a według tej kwoty kryterium dochodowe – niezmieniane już od 6 lat – różnicuje rodziców rezygnujących z pracy na rzecz opieki nad niepełnosprawnym dzieckiem w dostępie do świadczenia pielęgnacyjnego. Trudno uznać, by dochód w wysokości 584 zł/osobę dla rodziny nie otrzymującej wcześniej świadczenia, sytuował tę rodzinę w tak daleko lepszym położeniu ekonomicznym niż kwota 583 zł, iż ustawodawca odbiera dzieciom „zamożniejszych” rodziców (często o 1 zł na osobę) środki na lepszy dostęp do leczenia, rehabilitacji czy edukacji.

Przysługujące świadczenia dla osoby rezygnującej z pracy			
Nazwa świadczenia	Dochód 583 zł (lub mniej) na osobę w rodzinie		Dochód 584 zł (lub więcej) na osobę w rodzinie
	Obligatoryjnie	Fakultatywnie	
Zasilek pielęgnacyjny	153 zł		153 zł
Świadczenie pielęgnacyjne	420 zł		Nie
Zasilek rodzinny (w zależności od wieku dziecka)	48 – 68 zł		Nie
Dodatek z tytułu kształcenia i rehabilitacji (w zależności od wieku dziecka)	50 – 70 zł		Nie
Dodatek z tytułu rozpoczęcia roku szkolnego		100 zł	Nie
Dodatek z tytułu podjęcia nauki poza miejscem zamieszkania		80 zł	Nie
Składki emerytalno-rentowe	Tak, od kwoty świadczenia pielęgnacyjnego		Nie
Renta rodzinna i z tytułu niezdolności do pracy	Tak, w czasie opłacania składek ubezp. przez 20- 25 lat		Nie
Emerytura	Tak – najniższa gwarantowana przez państwo		Nie
	671 zł – 711 zł	+ 180 zł	153 zł

Skąd u decydentów przekonanie, że w rodzinach z niepełnosprawnym dzieckiem przekraczających kryterium dochodowe jedna pracująca osoba jest w stanie zarobić tak znacząco dużo, żeby można było nie odczuwać obecnej granicy dochodów jako niesprawiedliwej. A przecież według doniesień GUS zarobki ponad 65% Polaków nie przekraczają średniej płacy, a co dziesiąta pracująca osoba otrzymuje wynagrodzenie na poziomie płacy minimalnej.

W związku z powyższym uważamy, iż takie zróżnicowane traktowanie rodzin o podobnym statusie finansowym spowodowane zapisem art. 17 ust. 2-2d ustawy o świadczeniach rodzinnych z 2003 r. narusza zasadę równości wynikającą z art. 32 ust. 1 Konstytucji RP, zgodnie z którą wszyscy są wobec prawa równi, wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Rozumienie tej zasady jest już utrwalone w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego i polega na tym, że „wszystkie podmioty prawa, adresaci norm prawnych, charakteryzujący się daną cechą istotną (relewantną) w równym stopniu, mają być traktowani równo. A więc wg jednakowej miary, bez zróżnicowań zarówno dyskryminujących, jak i faworyzujących (orzeczenie z 09.03.1988 r. sygn. U7/87 OTK w 1988 cz. I poz. 1).

Cechami relewanтными opisującymi podobieństwo sytuacji, w jakiej znajdują się rodzice niepełno-

sprawnych dzieci ubiegający się o świadczenie pielęgnacyjne, są:

- ▶ urzędowo stwierdzona niepełnosprawność dziecka łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji;
- ▶ rezygnacja z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania opieki nad tym dzieckiem.

Wyżej wymienione cechy istotne stanowią też podstawowe kryterium przyznawania świadczenia pielęgnacyjnego, zatem nie ulega wątpliwości, że wszyscy rodzice je spełniający powinni być traktowani równo. Jednakże, próg dochodowy określony w art. 17 ust. 2-2d powoduje, że podmioty prawa znajdujące się w sytuacji podobnej, charakteryzującej się tymi samymi ww. istotnymi cechami nie posiadają tych samych praw – świadczeń.

Zdajemy sobie sprawę, iż zasada równości nie ma charakteru bezwzględnego i ustawodawca może w określonych okolicznościach różnicować sytuację prawną podmiotów prawnych. Jednak Trybunał Konstytucyjny podkreśla, że różnicowanie to musi być usprawiedliwione, gdyż w przeciwnym przypadku nabiera ono charakteru dyskryminacji.

Naszym zdaniem, ustawodawca, wprowadzając zapisem art. 17 ust. 2-2d podział grupy potencjalnych

beneficjentów świadczenia ze względu na dochód na członka rodziny, stworzył niesprawiedliwą sytuację, w której rodzicowi o dochodzie 583 zł świadczenie przysługuje, a osobie o dochodzie 584 zł ono już się nie należy. Nie znajdując żadnych innych powodów do stosowania progu dochodowego, niż tylko oszczędności budżetowe, uważamy ten sposób różnicowania rodziców (spełniających kryteria formalne określone w art. 17 ust.1) za nieuzasadniony, niesprawiedliwy i dyskryminujący.

II. Podwyższenie wysokości świadczenia pielęgnacyjnego i uzależnienie go od minimalnego wynagrodzenia. Jako uzasadnienie chcielibyśmy podać kilka istotnych argumentów:

1. Zgodnie z uzasadnieniem Wyroku Trybunału Konstytucyjnego 107/6/A/2008 z dnia 18 lipca 2008 r. Sygn. akt P 27/07* „Celem świadczenia jest zastąpienie dochodu, wynikającego ze świadczenia pracy, której nie może podjąć osoba pielęgnująca dziecko niepełnosprawne, również pełnoletnie”, w przeciwieństwie do nagminnie stosowanej interpretacji celu tego świadczenia przez MPiPS jako: „częściowe zrekompensowanie utraty dochodów... a nie ich zastąpienie”. Poza tym, wydaje się niedorzecznym posługiwanie się określeniem „częściowej rekompensaty” w przypadku, kiedy

rodzic (opiekun) ma ustawowy zakaz podejmowania jakiegokolwiek pracy, gdyż skutkowałoby to odebraniem tej „częściowej rekompensaty”.

Naszym zdaniem problemy interpretacyjne co do celu świadczenia biorą się tak naprawdę z braku rzetelnej definicji komu i za co się ono należy. Chcielibyśmy jeszcze raz podkreślić, iż w naszym rozumieniu, świadczenie pielęgnacyjne zastępuje dochód z tytułu zaniechania świadczenia pracy zawodowej i podjęcia w zamian opieki (a więc także pracy) nad osobą niepełnosprawną.

Jeżeli zgodnie z wyżej cytowanym uzasadnieniem wyroku świadczenie zastępuje dochód wynikający ze świadczenia pracy, której rodzic (opiekun) nie może podjąć ze względu na stan zdrowia dziecka, to uzasadnionym wydaje się być ustalenie wysokości tego świadczenia jako wskaźnika procentowego wynagrodzenia za pracę – w tym wypadku od minimalnego wynagrodzenia.

2. W 2004 r. w chwili wejścia w życie Ustawy o świadczeniach rodzinnych kwota świadczenia pielęgnacyjnego stanowiła 51% minimalnego wynagrodzenia brutto. Wysokość świadczenia pielęgnacyjnego od 2003 do 2009 r. waloryzowanego na dotychczasowych zasadach obniżyła się w stosunku do minimalnego wynagrodzenia o blisko 20%:

2003 r. **420 zł** to **52,50%** minimalnego wynagrodzenia
wynoszącego 800,00 zł,
2004 r. **420 zł** to 51,00% minimalnego wynagrodzenia
wynoszącego 824,00 zł,
2005 r. **420 zł** to 49,46% minimalnego wynagrodzenia
wynoszącego 849,00 zł,
2006 r. **420 zł** to 46,71% minimalnego wynagrodzenia
wynoszącego 899,10 zł,
2007 r. **420 zł** to 44,87% minimalnego wynagrodzenia
wynoszącego 936,00 zł,
2008 r. **420 zł** to 37,30% minimalnego wynagrodzenia
wynoszącego 1.126,00 zł,
2009 r. **420 zł** to **32,92%** minimalnego wynagrodzenia
wynoszącego 1.276,00 zł.

Przedstawione wyliczenia przemawiają zdecydowanie za przyjęciem rozwiązania uzależniającego świadczenie pielęgnacyjne od wysokości minimalnego wynagrodzenia stałym procentowym wskaźnikiem, co zapewniłoby utrzymanie świadczenia na pożądanym poziomie przy każdorazowej zmianie wysokości minimalnego wynagrodzenia. Dodatkowym argumentem za takim rozwiązaniem jest planowane przez MPIPS zniesienie progów dochodowych, co uniezależni świadczenie pielęgnacyjne od pozostałych świadczeń rodzinnych – przyznawanych po spełnieniu kryterium dochodowego.

3. Definiując świadczenie pielęgnacyjne zgodnie z uzasadnieniem Wyroku Trybunału Konstytucyjnego (pkt 1), odbieramy obecną weryfikację co 3 lata jako zasadę niesprawiedliwą i pogłębiającą ubóstwo rodzin z niepełnosprawnymi dziećmi. Utrzymywanie świadczenia pielęgnacyjnego w wysokości 420 zł niezmiennie przez 6 lat, przy jednoczesnym wzroście wynagrodzenia minimalnego z 800 zł do 1.276 zł doprowadziło do degradacji społecznej beneficjentów tego świadczenia i dlatego sprzeciwiamy się utrzymywaniu dotychczasowego sposobu naliczania wysokości świadczenia jako wysoce dyskryminującego rodziców zmuszonych do rezygnacji z pracy. Przemawia za tym również fakt, iż nie waloryzowano tego świadczenia w 2006 roku, mimo iż podwyższono zasiłek pielęgnacyjny o 6.25% jego wysokości, a inne zasiłki rodzinne od 9 do 14%. Tymczasem z opracowania IPISS z grudnia 2005 jednoznacznie wynikała możliwość zmiany kwot określonych w rozporządzeniu Rady Ministrów z dn. 18.07.2006 r., a zatem wynikała też możliwość waloryzacji świadczenia pielęgnacyjnego (uzasadnienie wniosku do Trybunału Konstytucyjnego Rady OPZZ).

4. Przy obecnym sposobie weryfikacji wysokości świadczenia pielęgnacyjnego, wartość nabywczą tego świadczenia w momencie jego przyznania jest mniejsza o wysokość inflacji bieżącego roku, a dodatkowo o każ-

dą inflację w czasie trwania okresu zasiłkowego. Taki sposób waloryzacji został również uznany za niekorzystny przez Biuro Studiów i Ekspertyz Sejmowych, w którego dokumencie Polityka państwa wobec rodziny z 2005 r. w rozdziale II Wybrane instrumenty polityki rodzinnej czytamy: „Za niekorzystne należy uznać:

- brak automatycznej waloryzacji kwot świadczeń rodzinnych (np. indeksem wzrostu cen, towarów i usług konsumpcyjnych) ich wysokość ma podlegać weryfikacji co 3 lata,

- weryfikację progów dochodowych co 3 lata na podstawie poziomu cen towarów i usług oraz poziomu wydatków z roku kalendarzowego poprzedzającego termin, w którym dokonywane jest badanie, które jest z kolei wykonywane w roku kalendarzowym poprzedzającym rok weryfikacji świadczeń rodzinnych. Oznacza to, że dane za rok 2004 będą stanowić podstawę określenia kryterium dochodowego obowiązującego w okresie od 01.09.2006 do 31.08.2009”.

5. Nasz sprzeciw budzi też sam sposób ustalania wysokości progu dochodowego dla rodzin z niepełnosprawnym dzieckiem. Zastosowanie wyliczeń poziomu wysokości dochodu rodzinnego rodziny niepełnej dwuosobowej składającej się z osoby dorosłej i dziecka w wieku 18 lat, jako odzwierciedlającej potrzeby rodziny z niepełnosprawnym dzieckiem jest nieporozumie-

niem, by nie rzec absurdem. Do chwili obecnej, pomimo uznania ich za niezbędne już w 2003 r., nie przeprowadzono żadnych badań minimum egzystencji ani minimum socjalnego dla rodziny z osobą niepełnosprawną, a jak wiadomo wysokości dochodu rodzinnego mieści się między tymi dwoma kategoriami.

Mając na uwadze powyższe, postulujemy jak na wstępie z zaznaczeniem, iż docelowo stosunek świadczenia pielęgnacyjnego do wynagrodzenia minimalnego nie powinien być niższy niż 75% minimalnego wynagrodzenia.

- I. Uzależnienie zasiłku pielęgnacyjnego od przeciętnego wynagrodzenia 10% wskaźnikiem analogicznie do Ustawy o zasiłkach rodzinnych i pielęgnacyjnych z 1994 r.
- II. Uniezależnienie dodatku do zasiłku rodzinnego z tytułu kształcenia i rehabilitacji od progu dochodowego oraz wypłacanie go łącznie z zasiłkiem pielęgnacyjnym bez względu na wiek niepełnosprawnego dziecka.
- III. Opłacanie składek emerytalno-rentowych wszystkim rodzicom rezygnującym z pracy ze względu na stan zdrowia swoich niepełnosprawnych dzieci przez

okres sprawowania opieki, do czasu osiągnięcia wieku emerytalnego, bez ograniczenia dochodowego, przyjmując za podstawę kwotę minimalnego wynagrodzenia roku bieżącego. Za takim rozwiązaniem przemawiają przepisy regulujące funkcjonowanie bieżącego systemu rentowo-emerytalnego.

◆ W chwili obecnej część osób sprawujących opiekę nad niepełnosprawnym dzieckiem, która nie otrzymuje świadczenia pielęgnacyjnego ze względu na przekroczenie kryterium dochodowego, nie jest objęta ubezpieczeniem, a w przyszłości nie będzie miała prawa do nawet najniższej emerytury i w wieku emerytalnym niezastąpienie stanie się potentami pomocy społecznej.

◆ Dla osób otrzymujących świadczenie pielęgnacyjne podstawę naliczanych i odprowadzanych składek ubezpieczeniowych stanowi wysokość tego świadczenia, czyli niewielka kwota 420 zł. Odprowadzając tak niskie składki, przez zaledwie 20 lat kobietom i 25 lat mężczyznom ustawodawca zabezpiecza co prawda prawo do przyszłej emerytury, ale skazuje tych rodziców na najniższą możliwą emeryturę, która w żadnym razie nie wystarczy w przyszłości na zaspokojenie minimum socjalnego.

◆ Po rodzicu lub współmałżonku rezygnującym z pracy, za którego składki odprowadzane są przez okres 20 lub 25 lat renta rodzinna będzie przysługiwała tylko wtedy, gdy niezdolność do pracy (śmierć) wystąpi w okresie składkowym (przy zastrzeżeniu pkt. 2 prawa do renty), bądź maksymalnie do 18 miesięcy po zakończeniu opłacania składek. Po tym okresie rodzina traci prawo do renty rodzinnej. W przypadku grupy rodziców, którzy wskutek przekroczenia progu dochodowego nie objęci są ubezpieczeniem, pozostającej rodzinie renta rodzinna nie przysługuje.

◆ Po zakończeniu odprowadzania składek – 20 lat dla kobiety, 25 dla mężczyzny – przez 1,5 roku rezygnujący z pracy rodzice niepełnosprawnych dzieci mają jeszcze ochronę na wypadek wystąpienia niezdolności do pracy. Po tym okresie tracą prawo do ewentualnego ubiegania się o rentę z tytułu niezdolności do pracy, ponieważ nie spełniają kryteriów przyznawania tej renty. A przecież opiekowanie się już dorosłym dzieckiem jest ciężką, fizyczną pracą nadwerżającą zdrowie i może trwać jeszcze nieprzerwanie przez następne 20 lat. Rodzice, którzy nie mają odprowadzanych składek w ogóle nie nabywają prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy.

Postulując o przyjęcie za podstawę kwoty minimalnego wynagrodzenia w roku bieżącym uważamy, że decydenci mają wystarczająco dużo czasu aby uwzględnić wysokość składek w budżecie na dany rok. Ustawa o minimalnym wynagrodzeniu określa termin ustalania przez Trójstronną Komisję wysokości tego wynagrodzenia na następny rok do dnia 15 lipca każdego roku. Z kolei projekt budżetu na następny rok powinien być opracowany przez Radę Ministrów najpóźniej do 30 września poprzedzającego rok budżetowy. Podobnego zdania jest prof. Gertruda Uścińska z Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych, która uważa iż: „... dobrym rozwiązaniem jest podniesienie podstawy wymiaru składek emerytalnych i rentowych. Nie mogą one być tak niskie, bo w nowym systemie przekłada się to na wysokość świadczenia. Nie ma jednak merytorycznych przesłanek, aby robić krok wstecz i odnosić podstawę do płacy minimalnej w poprzednim roku kalendarzowym. Powinno być to wynagrodzenie aktualnie obowiązujące”.

I. Przywrócenie prawa do świadczenia pielęgnacyjnego dla obojga rodziców (opiekunów) rezygnujących z pracy zawodowej na rzecz opieki nad dziećmi niepełnosprawnymi, niezdolnymi do samodzielnej egzystencji, jeżeli w rodzinie jest więcej niż jedno dziecko niepełnosprawne i spełnione są wszystkie warunki formalne uprawniające do otrzymania tego świadczenia.

Każde dziecko ma prawo do troski i pomocy, ale uznając szczególne potrzeby dziecka niepełnosprawnego, Konwencja o Prawach Dziecka w art. 23 podkreśla, że pomoc ta ma zapewnić „skuteczny dostęp do oświaty, nauki, opieki zdrowotnej, opieki rehabilitacyjnej, przygotowania zawodowego oraz możliwości rekreacyjnych, realizowany w sposób prowadzący do osiągnięcia przez dziecko jak najwyższego stopnia zintegrowania ze społeczeństwem oraz osobistego rozwoju, w tym jego rozwoju kulturalnego i duchowego”.

Uważamy, że w rodzinie z kilkorgiem niepełnosprawnych dzieci, przy braku zewnętrznych (instytucjonalnych) usług opiekuńczych, niemożliwe jest osiągnięcie tych zagwarantowanych praw przy jednoosobowej opiece, a takie właśnie rozwiązanie przewidziane jest w obowiązujących przepisach pozbawiających prawa do świadczenia drugiego rodzica gotowego zrezygnować z pracy na rzecz opieki nad kolejnym niepełnosprawnym dzieckiem w rodzinie. Należy mieć świadomość, iż od ilości czasu, uwagi i codziennego żmudnego wysiłku poświęconego każdemu z osobna ciężko choremu dziecku będą zależały wyniki leczenia, rehabilitacji i edukacji. Zatem wieloletnia opieka jednej osoby dzielącej swój czas pomiędzy dwójkę lub trójkę dzieci niezdolnych do samodzielnej egzystencji – pomijając fakt, że jest to praca ponad siły – to dyskryminacja tych dzieci, gdyż zmniejsza lub przekreśla ich szansę na

zrehabilitowanie i odwrócenie skutków upośledzających chorób.

Właśnie w trosce o dobro i przyszłość swych dzieci często obydwójce rodzice podejmują trudną decyzję o rezygnacji z pracy, mając świadomość, że choć każde z nich spełnia wszystkie formalne warunki uprawniające do otrzymania świadczenia pielęgnacyjnego, tylko jeden rodzic świadczenie to otrzyma. Należy odczytać jako wysoce niesprawiedliwy fakt, że w tak dramatycznej sytuacji, rodziny z kilkorgiem niepełnosprawnych dzieci zamiast dodatkowego wsparcia są karane przez prawodawstwo polskie.

Trzeba zauważyć też, że zapis ten pozbawiony jest logiki, gdyż rozwód małżonków z podziałem opieki nad dziećmi dawałby prawo do świadczenia pielęgnacyjnego każdemu z rodziców na dziecko pozostające przy nim.

Aby wyrównać tę oczywistą niesprawiedliwość, konieczny jest zapis umożliwiający otrzymywanie świadczenia przez drugiego rodzica rezygnującego z pracy zawodowej w celu podjęcia opieki nad kolejnym niepełnosprawnym dzieckiem w rodzinie.

Chcielibyśmy zwrócić Państwa uwagę na jeszcze jedną bardzo ważną kwestię – to dzięki trudom poniesionym przez rodziców niepełnosprawnych dzieci, poświęceniom i ogromnemu naciskowi na rehabilitację

oraz edukację, część tych dzieci ma szansę, by w dorosłym życiu być pełnowartościowymi, przydatnymi społeczeństwu pracownikami zarabiającymi na swoje utrzymanie. Ale aby osiągnąć ten cel w przyszłości, rodziny potrzebują większego wsparcia i zaangażowania ze strony Państwa już dziś: zwiększania, a nie zmniejszania środków na opiekę, rehabilitację i edukację. Oczywiście jest fakt, iż to rodzice ponoszą główną odpowiedzialność za zabezpieczenie w ramach swoich możliwości warunków życia niezbędnych do rozwoju dziecka. Obowiązkiem Państwa jest jednak podejmowanie właściwych kroków dla wspomagających rodziców w realizacji prawa każdego dziecka do korzystania z systemu zabezpieczenia społecznego, z uwzględnieniem zasobów i warunków życia dziecka. Zgodnie z art. 23 pkt. 1 Konwencji o Prawach Dziecka obowiązkiem państwa jest zapewnienie dziecku psychicznie lub fizycznie niepełnosprawnemu w pełni normalnego życia w warunkach gwarantujących godność, umożliwiających osiągnięcie niezależności oraz ułatwiających aktywne uczestnictwo dziecka w życiu społeczeństwa. Państwo, uznając szczególne potrzeby dziecka niepełnosprawnego i prawo do szczególnej troski, powinno zapewnić oraz rozszerzać pomoc osobom odpowiedzialnym za opiekę nad niepełnosprawnymi.

Na zakończenie pragniemy powołać się na obietnice składane społeczeństwu przez Prezydenta Lecha Ka-

czyńskiego oraz na postulaty zawarte w programie Platformy Obywatelskiej: o konieczności przeglądu i stworzenia przejrzystego systemu świadczeń rodzinnych, o wyrównywaniu szans niepełnosprawnych dzieci i młodzieży, o zwiększeniu wsparcia dla rodzin w sprawowaniu opieki nad dziećmi... Zdajemy sobie sprawę z obecnych trudności państwa w obliczu kryzysu, ale uważamy, że niepełnosprawne dzieci i ich rodziny nie powinny ponosić konsekwencji braku odpowiednich rozwiązań – jak np. zaniechany projekt profesora Religi – pozwalających na finansowanie m.in. długoletniej opieki nad niezdolnym do samodzielnej egzystencji dzieckiem. Obietnic i zapowiedzi zmian naszej szarej rzeczywistości było już sporo, konkretów ciągle nie ma żadnych.

Szanowni Państwo, ufamy, że w świetle powyższych argumentów, uznają Państwo za konieczne przywrócić się problemom grupy rodziców rezygnujących z pracy na rzecz opieki nad niepełnosprawnym, niezdolnym do samodzielnej egzystencji dzieckiem, co mamy nadzieję, przyniesie opracowanie propozycji rozwiązań poprawiających jakość życia tych rodzin.

W imieniu rodziców z forum:

Jolanta Martyka	(tel. 692976503)
Marzena Malinowska	(tel. 697979533)
Stefania Nowińska	(tel. 507183523)

Punkt informacyjno-konsultacyjny

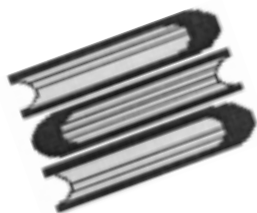
Towarzystwo Przyjaciół Dzieci uruchomiło w Warszawie, dzięki dofinansowaniu ze środków PFRON, Punkt Informacyjno-Konsultacyjny dla osób niepełnosprawnych, ich rodzin i opiekunów „Centrum Rodziny i Praw Dziecka”. W ramach działalności Punktu bezpłatnych porad udzielają: prawnik, psycholog, doradca zawodowy oraz seksuolog. Specjaliści przyjmują na Krakowskim Przedmieściu 6 w Warszawie

(tel. 022–826–17–78) oraz
przy ul. Działdowskiej 12 m 28A
(tel. 0664–506–509).

Bliższe informacje znajdują się na stronie internetowej www.tpdzg.org.pl

Aneta Purzycka
kierownik Punktu

Metoda badania dojrzałości szkolnej

**GALICYJSKA FUNDACJA
„WSPARCIE, INTEGRACJA,
ROZWÓJ”**

30-091 Kraków, ul. Bronowicka 73

tel./fax: 012 637 09 04, sekretariat: 012 638 47 92

www.gce.krakow.pl

Proponuję nowatorską metodę badania dojrzałości szkolnej: *Platforma Badań Zmysłów* – przenośne urządzenie, które służy do badań przesiewowych słuchu, mowy i wzroku.

Od przyszłego roku szkolnego, zgodnie z nową podstawą programową wychowania przedszkolnego, każde dziecko w roku poprzedzającym możliwość pójścia do szkoły powinno przejść diagnozę przedszkolną oraz otrzymać odpowiednie wsparcie, aby być dobrze przygotowanym do rozpoczęcia w szkole nauki czytania i pisanie. Nowa podstawa programowa zakłada:

„Zadaniem nauczycieli jest prowadzenie obserwacji pedagogicznych mających na celu poznanie możliwości i potrzeb rozwojowych dzieci oraz dokumentowanie tych obserwacji.

W roku poprzedzającym rozpoczęcie przez dziecko nauki w klasie I szkoły podstawowej należy przeprowadzić analizę gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole (diagnoza przedszkolna). Celem takiej analizy jest zgromadzenie informacji, które mogą pomóc:

- rodzicom w poznaniu stanu gotowości swojego dziecka do podjęcia nauki w szkole podstawowej, aby mogli je w osiągnięciu tej gotowości, odpowiednio do potrzeb, wspomagać;

- nauczycielom przedszkola przy opracowaniu indywidualnego programu wspomagania i korygowania rozwoju dziecka, który będzie realizowany w roku poprzedzającym rozpoczęcie nauki w szkole podstawowej;

- pracownikom poradni psychologiczno-pedagogicznej, do której zostanie skierowane dziecko w razie potrzeby pogłębionej diagnozy związanej ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”.

Od roku szkolnego 2009/2010 nauczyciele wychowania przedszkolnego będą zobowiązani do prowadzenia diagnozy gotowości szkolnej dzieci w roku

poprzedzającym rozpoczęcie nauki w szkole. Nie jest to zadanie zupełnie nowe, gdyż obecnie obowiązujące przepisy nakładają na przedszkola obowiązek rozpoznawania potencjalnych możliwości oraz indywidualnych potrzeb dziecka.

Aby wyjść naprzeciw rozporządzeniom ministerialnym proponujemy pomoc nauczycielom w diagnozie gotowości szkolnej.

Gmina, a w szczególności jej Wydział Edukacji jako organ opiekujący się szkolnictwem na podległym terenie ma za zadanie realizację własnych zadań w zakresie edukacji publicznej. (Ustawa z dnia 8 marca 1990 o samorządzie gminnym, (Dz. U. z 1990 r. Nr 16, poz. 95) obowiązująca od 27 maja 1990.

Gmina zapewnia kształcenie, wychowanie i opiekę w przedszkolach, oddziałach zerowych, sześciolletniej szkole podstawowej oraz 3-letnim gimnazjum oraz koordynuje działania tych placówek.

[1] Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego – załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wycho-

wania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół

– <http://bip.men.gov.pl/>

[2] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. Nr 11, poz. 114) – § 2 ust. 1 pkt. 2 oraz Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz.U. Nr 61, poz. 624, z późn. zm.) – § 2 ust. 1 pkt. 1 lit. a.

BADANIE DOJRZAŁOŚCI SZKOLNEJ

Dojrzałość szkolna to najogólniej biorąc gotowość dziecka do rozpoczęcia nauki, zależna od poziomu jego ogólnego rozwoju, stanu zdrowia i zdolności przystosowania się do nowego środowiska. Współczesne pojęcie dojrzałości szkolnej ma zatem szeroki zakres w przeciwieństwie do tradycyjnego, ograniczonego do procesów poznawczych i umiejętności, niezbędnych do rozpoczęcia nauki pisania, czytania i rachunków.

Dojrzałość szkolna dziecka obejmuje zarówno jego fizyczny, jak i psychiczny rozwój.

Galicyjska Fundacja „Wsparcie, Integracja, Rozwój” oferuje profilaktyczne i terapeutyczne działania dla dzieci.

Dzięki nowatorskiej metodzie opartej na pracy z nowoczesnym urządzeniem, rekomendowanym przez Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz Instytut Fizjologii i Patologii Słuchu, Galicyjska Fundacja „Wsparcie, Integracja, Rozwój” daje szybką i fachową diagnozę dzieci w bezstresowych warunkach.

Platforma Badań Zmysłów jest przenośnym urządzeniem, które służy do przeprowadzania badań przesiewowych słuchu, mowy i wzroku.

Oferowane badania:

Badania audiometryczne – „Audiogram 2009” –

Badania audiometryczne dla przewodnictwa powietrznego, dla każdego ucha oddzielnie, w zakresie częstotliwości tonów od 250 do 8000 Hz, dla ubytków nie przekraczających 80 dB HL. Wynikiem badania jest audiogram wyświetlany na ekranie urządzenia.

Test centralny DDT (dwudzielny test cyfrowy)

Badanie przesiewowe słuchu – „**Słyszę 2009**” –

Badanie przesiewowe słuchu oparte jest na audiometrycznej próbie tonowej dla częstotliwości 1000, 2000 i 4000 Hza oraz na testowaniu rozumienia mowy w szumie.

Badanie przesiewowe mowy – „**Mówię 2009**” – Badanie mowy przeprowadzane jest tak, aby doprowadzić do uzyskania jak największej ilości wiarygodnych informacji na temat: jakości zachowań werbalnych dziecka, patologicznych zjawisk językowych występujących w mowie dziecka.

Badanie przesiewowe wzroku – „**Widzę 2009**” – Badanie wzroku oparte jest na teście różnicowania kontrastu, teście widzenia barwnego oraz teście widzenia stereoskopowego.

Dojrzałość szkolna to najogólniej biorąc gotowość dziecka do rozpoczęcia nauki, zależna od poziomu jego ogólnego rozwoju, stanu zdrowia i zdolności przystosowania się do nowego środowiska. Współczesne pojęcie dojrzałości szkolnej ma zatem szeroki zakres w przeciwieństwie do tradycyjnego, ograniczonego do procesów poznawczych i umiejętności, niezbędnych do rozpoczęcia nauki pisania, czytania i rachunków.

Elżbieta Olszak
pełnomocnik Zarządu Fundacji

Toruński Dzień Dziecka

Dnia 6 czerwca br. spotkaliśmy się w Bajur Pomorskim z naszymi dziećmi wraz z opiekunami, łącznie 93 osoby – na spektaklu kukiełkowym pt. „Calineczka”.

Widzieć i odbierać świat nie tylko zmysłem wzroku, ale również całym swoim duchowym wnętrzem, sercem, przez pryzmat niepowtarzalnych i ulotnych zdarzeń.

Zmysł wzroku bywa jednym z narzędzi, niezbędnym w artystycznym przekazie. Jednym, ale nie jedynym. Przedstawienie znanej większości dzieci „Calineczki” poruszało z dwóch powodów. Po pierwsze, duże postacie wypełniły obraz, ciepłe głosy aktorów wytworzyły szczególne vibracje. Brak wzroku lub nawet największe niedowidzenie nie miały tu żadnego znaczenia. Dzieci czerpały radość ze szczególnego pierwiastka duchowego – siły impresji, chwytania na gorąco wrażeń. Była zabawa bez zabawek. Poza tym dzieci w przerwie zostały poczęstowane słodyczami, a na zakończenie obdarowane paczkami. Imprezę przygotowali i wzięli w niej udział członkowie Zarządu Koła w Toruniu i przewodnicząca komisji kulturalno-oświatowej pani Irena Hajcel. Ciepłe słowa skierował do dzieci i ich opiekunów prezes pan

Edmund Janke, życząc marzeń na każdy dzień, zdrowia i słońca – tego na zewnątrz, ale przede wszystkim tego wewnątrz każdego z nas.

Barbara Muzalewska-Gramza
sekretarz Koła

Dzień Dziecka w Częstochowie

Ośrodek Wychowawczo-Rewalidacyjny dla Dzieci Niewidomych i Słabowidzących PZN w Częstochowie zorganizował dla swoich podopiecznych z okazji Dnia Dziecka dwie imprezy. Dla dzieci w wieku żłobkowo-przedszkolnym do klasy V Szkoły Podstawowej włącznie w Klubie dla dzieci „Bajolandia”. W imprezie uczestniczyło 37

dzieci niewidomych i słabowidzących wraz z rodzeństwem, rodzicami i opiekunami. Imprezę uświetnili występem aktorzy Teatru im. A. Mickiewicza w Częstochowie bajką „Pchła Szachrajka”. Dzieci zostały poczęstowane pizzą i soczkami. Na wspólnej zabawie miło upłynął czas, dzieci z żalem opuszczały „Bajolandię”.

Dla dzieci od klasy VI, młodzieży z gimnazjum i szkół średnich OWR zorganizował w ramach Dnia Dziecka wycieczkę do Krakowa. W wycieczce wzięło udział 28 osób. W programie wycieczki było zwiedzanie Ogrodu Doświadczeń im. Stanisław Lema, gdzie młodzież mogła doświadczyć, co to jest: wir wodny, platforma równowagowa, kołyska Newtona, waga hydrauliczna i inne. Ponadto zwiedzali Muzeum Inżynierii Miejskiej w Krakowie, a w nim można było zobaczyć: wodę w obracającym cylindrze, Nurka Kartezjusza, kompas, stare unikatowe auta i motory. Następnie, spacerując po Krakowie, zwiedzali zabytki miasta, Wzgórze Wawelskie, Ratusz, ZOO. Wycieczka dostarczyła dzieciom i młodzieży wielu wrażeń, wszyscy byli bardzo zadowoleni z pobytu w Krakowie.

Maria Nasińska
pedagog OWR PZN w Częstochowie